

Kulturmiljöarbete och fysisk planering - roller och ansvar

2020-04-06 SLUTRAPPORT

Krister Olsson, Göteborgs universitet

Susanne Fredholm, Göteborgs universitet

Elin Sahlin, Tyréns

Johanna Alton, Tyréns

Maria Håkansson, KTH

Förord

Denna rapport är ett resultat av forskningsprojektet *Kulturmiljöarbete och fysisk planering – roller och ansvar*, finansierat av Riksantikvarieämbetet och Sven Tyréns stiftelse. Projektet har sin bakgrund i att praktiserande antikvarier inom kulturmiljöarbetet har upplevt förändringar under de senaste åren som på ett omvälvande sätt har påverkat roller och ansvar inom arbetet. Många upplever att kulturmiljöarbetets organisationsstruktur och processer som allt mer ineffektiva, som därigenom inte gynnar kulturvärden som ett av flera allmänintressen i samhällsplaneringen. Det har länge skapat frustration och varit ett centralt samtalsämne när yrkesverksamma mötts i olika sammanhang. Det finns många hypoteser och uppfattningar om var problemet ligger, men det saknas ett helhetsperspektiv på dagens roll- och ansvarsfördelning inom kulturmiljöområdet.

I samband med ett evenemang som samlade ett stort antal personer verksamma inom kulturmiljösektorn, kom en grupp formeras, med en deltagare från Boverket tillsammans med en kommunrepresentant samt en konsult från den privata sektorn, för att diskutera frågan ingående. Diskussionen resulterade i att man beslutade sig för att försöka initiera ett forskningsprojekt i form av en kartläggning av roller och ansvar i dagens kulturmiljöarbete. Under år 2017 inleddes en mötesserie där man träffades för att diskutera upplägget för ett sådant projektet. Kontakt togs med Göteborgs universitet, institutionen för Kulturvård, som i samarbete Tyréns och KTH därefter formulerade en ansökan för ett forskningsprojekt.

Projektet har genomförts av forskare på Göteborgs universitet och Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm i samarbete med praktiserande antikvarier på Tyréns, Stockholm. Projektarbetet har i huvudsak genomförts under 2018 med rapportering under 2019/2020. I projektgruppen har följande personer ingått: Krister Olsson och Susanne Fredholm, Kulturvård, Göteborgs universitet; Maria Håkansson, Urbana och regionala studier, KTH; Johanna Alton och Elin Sahlin, Tyréns. Även Stina Ekberg masterstudent vid Kulturvård, Göteborgs universitet har deltagit i projektet genom sitt examensarbete (Ekberg, S. 2018. *Kulturmiljöarbete: ansvar i förändring*).

Många andra personer har bidragit med sina kunskaper om och erfarenheter från kulturmiljöarbete. En referensgrupp har följt arbetet och tjänat som en specialiserad fokusgrupp. Referensgruppen bestod av följande personer: Johan Aspfors, Länsstyrelsen Stockholms län; Ylva Blank, Stadsmuseet (Stockholm); Åsa Dahlin, Stockholms stad; Karl Ekberg, Ystads kommun; Maja Flygt, Riksantikvarieämbetet; Christer Gustafsson, Kulturvård, Uppsala universitet, Campus Gotland; samt Suzanne Pluntke, Boverket. Ett stort tack framförs härmed till referensgruppen.

Ett stort tack riktas också till alla bebyggelse- och byggnadsantikvarier i Sverige som deltagit i den i studien ingående enkätundersökningen.

Tack riktas även till Malin Weijmer, Myndigheten för kulturanalys (MYKA) som har lämnat värdefulla synpunkter på rapportutkast.

Göteborg och Stockholm i april 2020

Krister Olsson, Susanne Fredholm, Elin Sahlin, Johanna Alton och Maria Håkansson

Innehåll

Förord	3
1. Inledning – roller och ansvar i kulturmiljöarbete och fysisk planering	7
2. Föreställningar om roller och ansvar – analys av policydokument och myndighetsrapporter	15
3. 2500 års erfarenhet av kulturmiljöarbete – analys av enkätundersökning	25
4. Samtal om kulturmiljöarbete – analys av fokusgruppintervjuer	37
5. Avslutande diskussion – kulturmiljöarbete i nya former?	47
Källor och litteratur	53
Bilaga 1: Presentationer av projektet och preliminära resultat under projektgenomförandet	57
Bilaga 2: En undersökning om ansvar och roller i kulturmiljöarbetet (frågeformulär – web)	59

1. Inledning – roller och ansvar i kulturmiljöarbete och fysisk planering

Samhällsutvecklingen i stort har under senare tid generellt inneburit nya relationer mellan offentliga aktörer, företag och civilsamhället. Ansvarsområden som tidigare helt eller i huvudsak låg på den offentliga sektorn har allt mer förskjutits mot privat verksamhet och civilsamhället. Näringsliv och civilsamhälle förväntas ta ett större ansvar för samhällsservice, produktion av välfärd och offentliga miljöer när de offentliga resurserna inte räcker till. Förväntningar på sådan samproduktion kan ha skilda ideologiska utgångspunkter, t.ex. vara inriktad på att minska statens roll och stärka individen; civilsamhällets och det sociala kapitalets betydelse; eller rättvisa och demokratiska värden.

Privata aktörer inom samhällsbyggnadsområdet har kommit att förstärka sin kompetens inom kulturmiljöområdet och därigenom bidragit till att förändra organiseringen av samhällets kulturmiljöarbete. Hur roller och ansvar påverkas med en ökande andel av kulturmiljöarbetet som utförs av privata aktörer, i första hand små eller stora konsultföretag, är oklart. Det finns ingen samlad bild av hur kompetensen ser ut på den professionella nivån idag inom såväl offentlig som privat sektor. Kunskapen om omfattningen och konsekvenserna av denna utveckling är begränsad.

Kulturminnesvård, kulturmiljövård, kulturvård eller kulturmiljöarbete (beteckningen har varierat över tid) har traditionellt betraktats som en offentlig uppgift. Staten genom Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna har ansetts ha ett särskilt ansvar, delvis tillsammans med läns museer eller motsvarande. Tillsammans har de utgjort kärnan i kulturmiljösektorn. Den offentliga lokala nivån (kommuner) har däremot inte ansetts tillhöra kulturmiljösektorn mer än indirekt, genom ansvaret för planering av den byggda miljön. Relationen till det civila samhället har varit ambivalent, där bl.a. hembygdsrörelsen har omhulats medan andra privata initiativ ofta inte har uppmärksamats alls. Trots den ofta citerade portalparagrafen i kulturmiljölagen (KML) att "[a]nsvaret för kulturmiljön delas av alla"¹ tycks innebörden av denna inte i någon större utsträckning ha haft konkret påverkan på hur roll- och ansvarsfördelningen för kulturmiljöarbete beskrivits och faktiskt kommit till uttryck i praktiken. Det kan hävdas att kulturpolitiken² i stort särskilt fokuserat på offentliga initiativ medan människors egna initiativ och agerande alltför sällan har uppmärksamats. Inom kulturmiljöarbetet kan dock vissa förändringar noteras under senare år i linje med t.ex. Europeiska landskapskonventionen och Faro-konventionen som lyfter fram människors egna värderingar och deltagande som centralt.³

Det perspektiv som landskaps- och Faro-konventionen ger uttryck för understryker att kulturmiljö och kulturvärden är en alltid närvarande dimension i samhällsbyggande och i användningen av den gemensamma miljön. I sin tur innebär det att ansvaret för kulturmiljön måste fördelas på en mängd aktörer eller intressenter. Det kan inte bara vara en offentlig uppgift på nationell och regional nivå. Roll- och ansvarsfördelningen för kulturmiljö har utretts och reformerats på olika sätt under årens lopp, bl.a. genom länsantikvariereformen 1976, plan- och bygglagens (PBL) införande 1987, nya PBL 2010 och flera revideringar därefter. Genom PBL betonades kommunernas ansvar för kulturmiljöarbetet samtidigt som få kommuner haft egen kompetens inom området utan varit beroende av t.ex. läns museer.

¹ Kulturmiljölagen (SFS 1988:950), 1 kap. 1 §.

² Se Ekberg (2018) för en kortfattad översikt av kulturpolitiken och kulturarvspolitiken.

³ Council of Europe (2000) och (2005).

I den kommunala fysiska planeringen kan ansvarsfördelningen för specifika arbetsuppgifter ske exempelvis genom jurisdiktion, det vill säga att lagstiftningen anger en speciell (yrkes)kompetens som ska ta ansvar för en företeelse. Idag finns inom den fysiska planeringen inga sådana krav på specifika yrkeskompetenser för utpekade områden. PBL ställer krav på att byggnadsnämnderna ska ha tillgång till ”den särskilda kompetens som behövs” för att ”kunna fullgöra sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt”.⁴ Kommunallagen⁵ anger sedan 1991 uppgifter som kommunen ansvarar för, inte vilken organisation eller vilka funktioner som krävs för detta. Ansvarsfördelningen i fysisk planering på kommunal nivå sker alltså främst genom kommunens egen organisering och egna arbetsrutiner, samt genom eventuella krav i annan lagstiftning. Krav på att kommunerna ska ha egen kompetens på kulturmiljöområdet finns således inte. Samtidigt har organiseringen av ansvar och roller på den regionala nivån påverkats av att regionerna (f.d. landsting) har fått i uppgift att ta fram regionala kulturplaner enligt den s.k. kultursamverkansmodellen som lanserades år 2011.⁶

Ur statlig synvinkel har behovet av förändrad organisering under senare år uppmärksamats genom att regeringen givit uppdrag åt Riksantikvarieämbetet att tillsammans med tio andra statliga myndigheter⁷ hitta former för hur de olika myndigheterna kan integrera kulturmiljöfrågan i sina egna verksamheter.⁸ Förändrade förutsättningar för fördelningen av ansvar och roller, som inte uppmärksamats på ett tydligt sätt, gäller den allt större andelen privata bidrag till det samlade kulturmiljöarbetet. Det gäller inte minst arbetsuppgifter som tidigare i huvudsak legat på offentliga aktörer. I allt större utsträckning har privata aktörer (i form av små och större konsultbolag) tagit utrymme i samhällets kulturmiljöarbete och uppvisat sådan kompetens och expertis som tidigare i huvudsak återfanns hos offentliga aktörer.

Kulturmiljöarbete som professionsområde har utvecklats på en mängd sätt allt sedan det började etableras i slutet av 1800-talet. Wetterberg (1992) behandlar det tidiga 1900-talets byggnadsvård, i vilken en framväxande yrkesgrupp av specialiserade antikvarier som med stöd av den vetenskapliga utvecklingen kom att tävla med arkitekter om initiativet. En väsentlig skiljepunkt mellan de två yrkesgrupperna var inställningen till byggnadsvårdens gestaltningsmoment. Antikvariens inställning var att de ”kulturhistoriska värdena krävde konservering, inte gestaltning”.⁹ Även den fysiska planeringen som verksamhet har utvecklats i en mängd riktningar under 1900-talet. Planering i modern mening kan hänföras till åren efter andra världskriget när ny lagstiftning infördes som kom att lägga huvudansvaret på offentliga, främst lokala, aktörer.¹⁰

1970-talet var på många sätt ett omvälvande årtionde för kulturmiljöarbetet i Sverige, med bl.a. 1974 års kulturpolitik¹¹, bildandet av Svenska byggnadsvårdsföreningen 1975 i anslutning till Europarådets Europeiska byggnadsvårdsår¹² och den s.k. länsantikvarie-

⁴ Plan- och bygglag (SFS 2010:900), 12 kap. 7 §.

⁵ Kommunallag (SFS 2017:725).

⁶ Enligt Förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet (SFS 2010:2012) ska bidragsgivningen främja en god tillgång för länets invånare till bl.a. ”museernas kulturmiljöarbete” (8 §).

⁷ Boverket, Fortifikationsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Statens fastighetsverk, Statens jordbruksverk, Sveriges geologiska undersökningar, Tillväxtverket och Trafikverket.

⁸ Regeringsbeslut 2017-06-22.

⁹ Wetterberg (1992), sid 336.

¹⁰ Se vidare Nilsson (2006). År 1947 infördes en ny byggnadslag som tydligare lade ansvaret på kommunerna.

¹¹ Prop. 1974:28.

¹² Se Om Byggnadsvårdsföreningen, <https://byggnadsvard.se/om-byggnadsvardsforeningen/>, publicerad 2013-01-02, hämtad 2019-08-20.

reformen 1976¹³ som bl.a. syftade till att integrera kulturmiljöarbetet i samhällsplaneringen genom att varje länsstyrelse skulle ha en länsantikvarie.

Sverker Janson (1908–2005), f.d. överantikvarie vid Riksantikvarieämbetet, diskuterade i boken *Kulturvård och samhällsbildning* (1974), kulturvårdens nya förutsättningar, relevans och roll i samhällsutvecklingen från olika perspektiv, med utgångspunkt från dåvarande förändringar i samhället och därmed för det antikvariska arbetsfältet. Många av de frågor och förändringsbehov som han lyfte har sedan dess behandlats i utredningar och propositioner inom kulturmiljöområdet. Boken kan på det sättet sägas ha haft en stor betydelse för dagens kulturmiljöarbete. De frågor som diskuterades i boken är i vissa fall samma som idag trots att nästan femtio år har passerat sedan den skrevs.

Janson menade att en av utmaningarna för kulturvården var att bli en integrerad del i samhällsutvecklingen. Kulturvården hade dels länge setts som en rent statlig angelägenhet, med specifika uppgifter och stark centralisering genom lagstiftning, dels länge varit en inomprofessionell angelägenhet där den antikvariska kompetensen i hög grad själva kunnat definiera sina uppgifter. Därigenom kom verksamheten ofta i hög grad att avvisa behov och intressen utanför den egna kretsen. Det innebar också att det vetenskapliga (inom arkeologi eller konsthistoria) dominerade i relation till praktiska frågor. Han beskriver det som främst en museal verksamhet med fokus på insamling, dokumentation och bearbetning.

Om kulturvården tidigare främst varit en angelägenhet för vetenskapsområdena som arkeologi, konsthistoria och arkitektur/arkitekturhistoria pekade Janson på behovet av även andra ämnesområden. Han menade t.ex. att (modern) etnologi och naturvård var viktiga beståndsdelar i att utveckla den antikvariska kompetensen för de nya förhållanden som rådde. Han betonade att generellt måste kulturvården ses som ett tvärvetenskapligt fält, vilket också innebär att det i det praktiska arbetet måste ske samarbeten mellan olika fackområden och sektorer.

På flera ställen i boken betonade Jansson att det inte är fler och mer detaljerade restriktioner och strängare lagstiftning som är lösningen för en bättre kulturvård. Det är istället ett proaktivt arbete och deltagande i samhällsplanering och -byggande, inte minst i tidiga skeden, som har betydelse. Han kritiserade företrädare för sektorn som ansåg att det som saknades för ett framgångsrikt kulturmiljöarbete var en ökad reglering och fler bestämmelser för skydd av kulturmiljön.

Även om mycket har förändrats sedan 1970-talet kan mycket av det Jansson problematiserade och ifrågasatte kännas igen även idag och har på så sätt fortsatt aktualitet. I en undersökning som Riksantikvarieämbetet genomförde 2017 fick företrädare för kommunerna ange de tre viktigaste förutsättningarna för att i bygglovsprövning och planläggning kunna ta hänsyn till den byggda miljöns kulturvärden. Svartalternativen var givna och omfattade tillgång till antikvarisk kompetens, kulturmiljöprogram, identifierade kulturvärden i översiktsplanen, formellt skydd i detaljplaner och områdesbestämmelser, samt förutsättningar i övrigt. Genom resultaten på frågan drar Riksantikvarieämbetet slutsatsen att kommunerna anser att en av de viktigaste förutsättningarna för att de ska kunna ta hänsyn till kulturvärden är ”formellt skydd i detaljplan eller områdesbestämmelser”.¹⁴ Frågans konstruktion med de givna svartalternativen och resultaten antyder dock ett föråldrat perspektiv på kulturmiljö som avgränsade objekt och miljöer som skyddas direkt genom regeltillämpning, t.ex. q-märkning i detaljplan.

¹³ Se Prop. 1975/76:135, sid 155 ff.

¹⁴ Riksantikvarieämbetet (2017), sid 43.

Det kan hävdas att frågan om skydd av kulturvärden i detaljplan handlar om mycket mer än bara q-märkning av enskilda objekt. Med syfte att bevara karaktärsdrag i ett område måste andra bestämmelser tillämpas t.ex. när vissa objekt inte kvalificerar för q-märkning men ändå är viktiga för karaktären eller när karaktärsdragen inte består av fysiska objekt.¹⁵

I Janssons diskussion av kulturvården som sektorverksamhet kan läsas in en kritik mot synen på kunskap och underlag för planering och beslutsfattande. En kritik som fortfarande kan anses vara giltig. Traditionellt har samhällsplanering uppfattats som en verksamhet med olika typer av expertkunskaper som tjänar som underlag för rationellt beslutsfattande. I det perspektivet finns en föreställning att kulturvårdens expertanalyser av kulturmiljöns historiska egenskaper (kulturhistoriska värden) utgör ett i sig tillräckligt underlag för planering och beslutsfattande avseende kulturmiljön. Erfarenheter visar emellertid på ömsesidiga beroenden mellan olika intressen i samhällsbyggandet och därmed ett behov av samordning mellan dessa intressen. Det betyder att olika typer av underlag i planeringen och för beslutsfattande måste ställas i relation till varandra och avvägningar göras mellan olika intressen och anspråk.¹⁶

Med stöd i olika förordningar och lagtexter kan olika ”kulturmiljöunderlag” delas in i kunskapsunderlag, planeringsunderlag och beslutsunderlag. De olika underlagstyperna bygger på varandra på ett sätt som kan beskrivas i enlighet med figur 1 (den s.k. underlagstrappan):

	Beslutsunderlag (konsekvensbeskrivningar m.m.)	<i>Analyser inför beslut om åtgärder i/på kulturmiljön genom värdeavvägningar</i>
	Planeringsunderlag (medborgarundersökningar, ekonomiska analyser m.m.)	<i>Analyser för att <u>möjliggöra</u> avvägningar mellan olika intressen och värden</i>
Kunskapsunderlag (bebyggelseinventeringar, kulturmiljöanalyser, kulturmiljöprogram m.m.)		<i>Generell kunskap om kulturmiljöns egenskaper (kulturhistoriska värden)</i>

Figur 1: Underlagstrappan – Kulturmiljöunderlag: kunskapsunderlag, planeringsunderlag och beslutsunderlag

Källa: Se fotnot ¹⁷.

Kunskapsunderlag kan beskrivas som ett generellt underlag som tas fram för att tydliggöra kulturmiljöns historiska egenskaper (kulturhistoriska värden) utan att det har vägts mot andra intressen och värden. Kunskapsunderlag bygger i huvudsak på expertbedömningar och deras värderingar. Planeringsunderlag tas, i motsats till kunskapsunderlag, fram för en specifik planeringsprocess och syftar till att möjliggöra avvägningar mellan olika intressen och värden. Det betyder att underlaget kan omfatta t.ex. medborgares värderingar och ekonomiska analyser av olika slag. Beslutsunderlag syftar till att tydliggöra konsekvenser av specifika beslut avseende åtgärder i eller på en kulturmiljö. De olika underlagen kräver olika typer av kunskapsuppbyggnad samtidigt som de olika nivåerna av underlag understödjer varandra.

¹⁵ Samuelsson (2018).

¹⁶ Se t.ex. Olsson (2003) och (2008), Cars m.fl, (1996).

¹⁷ Bearbetning av figur Underlagstrappan i *Kulturmiljöunderlag – vad är det?*, <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-teori-och-praktik/underlag-kulturvarden/kulturmiljounderlag---vad-ar-det/>, publicerad 2017-11-21, hämtad 2019-08-21.

Ashworth (2011) beskriver kulturmiljöarbetets utveckling i form av tre olika förhållningssätt som allt sedan 1980-talet samexisterar i det som han kallar ofullständiga paradigmskiften. Det första paradigmet benämner han *the preservation paradigm* (fr.o.m. det sena 1800-talet), det andra *the conservation paradigm* (fr.o.m. 1960-talet), och det tredje *the heritage paradigm* (fr.o.m. 1980-talet). I korthet kan det första förhållningssättet – *preservation* – beskrivas som ett traditionellt perspektiv på det förflutna, där experter undersöker s.k. inneboende värden hos specifika objekt med syfte att skydda dessa från förändring, utveckling eller andra hot. I det andra perspektivet – *conservation* – flyttas fokus till att omfatta inte bara enstaka objekt utan även samlingar av objekt (miljöer), och att ta upp den samtida användningen i överväganden för framtiden, samt att inkludera politiken (policy makers) som aktiv part för beslutsfattande vid sidan av experter. Det tredje perspektivet – *heritage* – utgår, i motsats till de andra, ifrån att kulturmiljöns värde bestäms i det samtida samhället och inte är något som är inneboende i objekt eller miljöer. I den meningen är perspektivet inriktat mot människors användning och värdering av det förflutna i samtiden. Det sätter på så sätt vanliga människor (användarna) i fokus snarare än experter och policy makers.

Sammantaget kan konstateras utifrån ovanstående resonemang att flera perspektiv på kulturmiljöarbetets inriktning och organisering föreligger i praktiken idag. Dessa olika perspektiv på eller föreställningar om kulturmiljöarbete bidrar sannolikt till en oklar eller otydlig ansvars- och rollfördelning mellan olika (offentliga) aktörer. Till detta kan således nu även läggas ett mycket påtagligt inslag med privata aktörer, vilket komplicerar beskrivningen av roller och ansvar för kulturmiljöarbetet ytterligare.

Sverker Jansson bok och andra initiativ under 1970-talet ledde (in)direkt till etablerandet av en bebyggelseantikvarisk utbildning vid Göteborgs universitet 1978. Syftet med utbildningen var inte minst att tillgodose det behov av professionella antikvarier i samhällsplaneringen och -byggandet som kom att uppmärksammas efter de långtgående omgestaltningar av svenska städer som präglade 1960-talet och 1970-talet.¹⁸ Vid Högskolan på Gotland, senare Campus Gotland, Uppsala universitet, har byggnadsvårdsutbildningar bedrivits sedan 1990-talet. Ett treårigt kandidatprogram etablerades 2001. Sedan 2009 går programmet under benämningen Byggnadsantikvarieprogrammet.

Utbildningarna i Göteborg och på Gotland är specialiserade antikvarieutbildningar, men arbetsfältet omfattar också personer med andra utbildningsområden, t.ex. arkitektur, konstvetenskap, arkeologi, etnologi, kulturgeografi m.m. Även personer med dessa andra utbildningar är verksamma som antikvarier i såväl offentlig som privat sektor. En överblick av professionsfältet som helhet saknas dock. Det finns ingen samlad information om vilka som arbetar som antikvarier (eller motsvarande) och var de är placerade organisatoriskt (offentligt – privat; nationell – regional – lokal nivå) eller vilka utbildningar de har.¹⁹

Avslutningsvis visar tabell 1 "[k]ulturmiljöarbetets roll- och ansvarsfördelning" såsom Svenska Kommunförbundet sammanfattade den i slutet av 1990-talet. Tabellen ger ett tydligt uttryck för en föreställning om att kulturmiljöarbete är en offentlig verksamhet.²⁰ I formell mening ligger idag *ansvaret* fortfarande på offentliga aktörer, men privata aktörer har kommit

¹⁸ Lagerqvist m.fl. (2014).

¹⁹ Av denna anledning har vi i den enkätundersökning som ingår i studien i första hand vänt oss till de som har bebyggelseantikvarisk utbildning vid Göteborgs universitet genom universitetets alumni-databas samt som ett komplement till det ett urval personer med antikvarisk utbildning från Uppsala universitet, Campus Gotland. Se vidare redovisningen av enkätundersökningens genomförande i kapitel 3.

²⁰ Se också Weijmer (2019), t.ex. sid 90.

att anta viktiga *roller* i kulturmiljöarbetet som utförare av olika uppdrag. Därigenom kan de indirekt komma att påverka det offentliga ansvaret. Utvecklingen under 2000-talet har på så sätt kommit att utmana bilden av kulturmiljöarbete som en i första hand offentlig verksamhet.

Tabell 1: Kulturmiljöarbetets roll- och ansvarsfördelning

	MYNDIGHETS- ARBETE	KUNSKAPSUPP- BYGGNAD	VÅRD	PUBLIKARBETE
RAÄ	<i>Nationellt ansvar</i>	<i>Lednings- och samordningsroll</i>	<i>Specialist- och stödroll</i>	<i>Specialist- och stödroll</i>
Länsstyrelser	<i>Regionalt ansvar</i>		<i>Beställarroll</i>	<i>Beställarroll</i>
Regionala museer		<i>Regionalt ansvar</i>	<i>Utförar- och konsultroll</i>	<i>Utförarroll</i>
Kommuner	<i>Kommunalt ansvar</i>	<i>Beställar- och utförarroll</i>	<i>Beställar- och utförarroll</i>	<i>Beställar- och utförarroll</i>

Källa: Svenska Kommunförbundet, 1999, sid 91.

Syfte och frågeställningar

Den övergripande frågan som ställs i denna studie är således hur den utveckling som skisserats i det inledande avsnittet påverkar samhällets kulturmiljöarbete. Mot den bakgrunden har syftet med studien formulerats enligt följande:

att kartlägga och fördjupa kunskapen om dagens roll- och ansvarsfördelning mellan olika aktörer i kulturmiljöarbetet i första hand i anslutning till den fysiska planeringen.

Studien har inriktats mot att:

1. beskriva de föreställningar om roller och ansvarsfördelning mellan offentligt och privat på nationell, regional och lokal nivå som i formell mening kommer till uttryck i policydokument och myndighetsrapporter;
2. undersöka vilka roller och vilket ansvar olika aktörer tar i planeringens praktik idag, samt vilka förväntningar de har vad gäller roll- och ansvarsfördelningen;
3. analysera och formulera slutsatser om roll- och ansvarsfördelning på ett sådant sätt att de med förankring i praktiken kan utgöra ett underlag för utveckling av densamma.

Studiens resultat har hög relevans för den pågående diskussionen om kulturmiljöarbetets utveckling och organisering. Kartläggningen ger en fördjupad insikt i de föreställningar och förväntningar kring roller och ansvar som antikvarier idag har, men även om förutsättningarna för arbetet. Det rör bland annat frågor om kompetens och kompetensutveckling, behov av diskussioner och ökad medvetenhet av konsekvenserna av de förändringar som sker inom fältet, behov av nya former för samarbeten och mötesplatser inom sektorn, en fördjupad diskussion om relationen mellan privat och offentlig sektor, och kring yrkesrollen. Andra frågor som aktualiseras är relationerna och roll- och ansvarsfördelning mellan lokal, regional och nationell nivå, och mellan den regionala nivåns aktörer, och hur roll- och ansvarsfördelningen kommuniceras till allmänheten och till andra aktörer som berörs.

Studiens metod

Eftersom en systematisk kunskapsuppbyggnad för den utveckling som har beskrivits ovan saknas så är den studie som redovisas här av kartläggningskaraktär. Tre huvudsakliga empiriska aktiviteter har genomförts:

1. analys av policydokument och myndighetsrapporter;
2. en enkätundersökning ställd till byggnads- och bebyggelseantikvarier som är (eller tidigare varit) verksamma med kulturmiljöarbete;
3. fokusgruppintervjuer med verksamma inom kulturmiljöområdet i olika positioner och på olika nivåer.

1. Analys av policydokument och myndighetsrapporter

En dokumentanalys har genomförts med fokus på ett urval av policydokument och myndighetsrapporter. Analysen omfattar en sammanställning av de föreställningar om roller och ansvarsfördelning på nationell, regional och lokal nivå som i formell mening kommer till uttryck i olika officiella dokument. Se vidare kapitel 2.

2. Enkätundersökning

En enkätundersökning som vände sig till personer med bebyggelseantikvarisk utbildning från Göteborgs universitet eller byggnadsantikvarisk utbildning vid Campus Gotland, Uppsala universitet har genomförts. I undersökningen som genomfördes hösten 2018 ställdes bl.a. frågor om respondenternas erfarenheter från och uppfattningar om kulturmiljöarbete inom offentlig respektive privat sektor. Total 496 personer tillfrågades om de ville delta i undersökningen, varav 208 svarade. Se vidare kapitel 3 och bilaga 2 med frågeformulär.

3. Fokusgruppintervjuer

Till projektet knöts en referensgrupp med en varierande uppsättning erfarenheter från samhällets kulturmiljöarbete. Gruppen omfattade sju personer och totalt fyra referensgruppmöten genomfördes. Mötena organiserades delvis som fokusgruppintervjuer där referensgruppens medlemmar i samtal fick utbyta erfarenheter av kulturmiljöarbete. Mötena dokumenterades och har fungerat som empirisk källa i projektet. Se vidare kapitel 4.

Preliminära resultat har vid ett flertal tillfällen under projektets genomförande presenterats för och diskuterats med olika intressenter verksamma med kulturmiljöarbete i praktiken, se vidare bilaga 1.

Rapportens disposition

Efter denna inledning redovisas resultat från de tre empiriska delstudierna: dokumentanalys (kapitel 2); enkätundersökning (kapitel 3); och fokusgruppintervjuer (kapitel 4). Därefter i det sista kapitlet redovisas en avslutande diskussion och slutsatser från studien.

2. Föreställningar om roller och ansvar – analys av policydokument och myndighetsrapporter

I detta kapitel redovisas den analys av policydokument och myndighetsrapporter som genomförts inom ramen för studien. Riksantikvarieämbetet har ett nationellt ansvar för kulturmiljöfrågor, varför flest dokument som har analyserats har författats av Riksantikvarieämbetet. I Riksantikvarieämbetet (2015a) – *Nya nationella mål för kulturmiljöarbetet – Myndigheters arbete för att bidra till målens uppfyllelse* – finns en sammanställning över olika myndigheters egna uppfattningar om sin roll och sitt ansvar i kulturmiljöarbetet. Som noterats i det första kapitlet har Riksantikvarieämbetet fått i uppdrag av regeringen att stödja tio olika myndigheters arbete med kulturmiljöfrågor, och en delrapport presenterades 2018.²¹ De dokument och rapporter som analyserats framgår av tabell 2.

Tabell 2: Analyserade policydokument och myndighetsrapporter (i kronologisk ordning)

Boverket. (2009). <i>Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse: en analys av miljömålsenkäten 2009</i> .
Prop. 2012/13:96. <i>Kulturmiljöns mångfald</i> .
Kulturutskottet. <i>Är samverkan modellen? En uppföljning och utvärdering av kultursamverkansmodellen</i> . 2015/16:RFR4
Riksantikvarieämbetet. (2015a). <i>Nya nationella mål för kulturmiljöarbetet: myndigheters arbete för att bidra till målens uppfyllelse</i> .
Riksantikvarieämbetet. (2015b). <i>Kulturmiljöarbete under utveckling: Delrapport i uppdraget: Ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete</i> .
Riksantikvarieämbetet. (2015c). <i>Enkät om länsstyrelsernas kulturmiljöarbete</i> .
Riksantikvarieämbetet. (2015d). <i>Kulturmiljöarbetet och miljömålen. Om roller och samverkan</i> .
Myndigheten för kulturanalys. (2016). <i>Kulturmiljöstatistik</i> . Kulturfakta 2016:2.
Prop. 2016/17:116. <i>Kulturarvspolitik</i> .
Riksantikvarieämbetet. (2016a). <i>Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen: redovisning av regeringsuppdrag om omvärldsanalys och kunskapsöversikt avseende kulturarvsområdet</i> .
Riksantikvarieämbetet. (2016b). <i>Vision för kulturmiljöarbetet 2030: redovisning av regeringsuppdrag om ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete</i> .
Riksantikvarieämbetet. (2016c). <i>Kulturmiljöarbetets genomslag inom kultursamverkansmodellen – samverkan påverkar och otydlighet motverkar</i> .
Riksantikvarieämbetet. (2017). <i>Kulturvärden i planerings- och bygglovsprocesser – en utvärdering om kommuners förutsättningar att ta hänsyn till kulturvärden</i> .
Prop. 2017/18:110. <i>Politik för gestaltad livsmiljö</i> .
Riksantikvarieämbetet. (2018a). <i>Uppdrag att stödja tio myndigheters utarbetande av vägledande strategier för kulturmiljöfrågor: Delrapport från Riksantikvarieämbetet</i> .
Riksantikvarieämbetet. (2018b). <i>SWOT-analys. Kompetens, lärande och kunskapsöverföring inom kulturarvssektorn</i> .
Boverket. (2019). <i>Fördjupad utvärdering av God bebyggd miljö 2019</i> .
SOU 2019:22. <i>Miljöövervakning i Sverige. En översikt</i> .

²¹ Riksantikvarieämbetet (2018a). En slutrapport redovisades i januari 2020, men den har inte ingått som underlag för dokumentanalysen i detta kapitel, se Riksantikvarieämbetet (2020). Rapporten redovisas i litteraturlistan längst bak i rapporten.

Dokumentanalysen har utförts i form av en systematisk genomgång där nyckelord och citat som beskriver roll- och ansvarsfördelningen har lyfts fram. Dokumenten har lästs översiktligt där sökord som kultur, kulturmiljö, kulturarv samt roller och ansvar har använts för att navigera till relevanta delar i dokumenten.

Myndigheten för kulturanalys (MYKA) publicerade 2016 tillgängliga statistik om kulturmiljöarbetet, både om innehåll och om olika aktörers verksamhet av relevans för kulturmiljön.²² Motsvarande statistik hade då inte sammanställts på närmare 20 år. De kulturmiljöaktörer som uppmärksammades i rapporten är Riksantikvarieämbetet, Boverket, länsstyrelserna, länsmuseerna, kommunerna, förvaltare av lagskyddade objekt (främst Statens fastighetsverk och Svenska kyrkan) samt civilsamhället (exempelvis Svenska kyrkan och hembygdsrörelsen).²³ Länsmuseernas kulturmiljöarbete är enligt MYKA svårt att följa upp och sammanställa eftersom museerna delvis hanterar kulturmiljöarbete på skilda sätt. MYKA har publicerat uppdaterad kulturmiljöstatistik i början av 2020.^{24 25}

I övrigt kan i detta sammanhang framhållas att kulturmiljöstatistik generellt sett är ett statistikområde där det finns ett behov av utveckling, inte minst till följd av att synen på kulturmiljöns egenskaper har förändrats från en exklusiv expertfråga till en fråga som inkluderar lekmän i allt större utsträckning, samt genom att privata aktörer kommit att ta en allt större roll i kulturmiljöarbetet.²⁶ Kulturmiljöarbetet har på så sätt blivit mer komplext och kan inte längre reduceras till objekt och avgränsade områden som pekas ut och skyddas av experter inom offentlig sektor.

Roller och ansvar på nationell nivå

Det finns fyra övergripande nationella mål för kulturmiljöarbetet.²⁷ Sammantaget skall det statliga kulturmiljöarbetet främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas;
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön;
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser; och
- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

²² Myndigheten för kulturanalys (2016).

²³ Myndigheten för kulturanalys (2016), sid 15.

²⁴ Myndigheten för kulturanalys (2020).

²⁵ Den uppdaterade statistiken från 2020, Myndigheten för kulturanalys (2020), inte ingått i det ursprungliga urvalet och den systematiska genomgången av dokument och därför inte adderats till listan av studerade dokument utan redovisas i litteraturlistan längst bak i rapporten.

²⁶ Se Myndigheten för kulturanalys (2020), sid 56 där privata och enskilda aktörer omnämns samtidigt som det framgår att statistikuppbyggnaden om dessa aktörer är bristfällig.

²⁷ Prop. 2016/17:116.

I regeringens proposition *Kulturmiljöns mångfald* från 2012 betonas att:

Berörda statliga myndigheter, främst Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna, bör se till att målen används i kulturmiljöarbetet. Myndigheterna bör stödja en användning av målen även hos andra berörda aktörer i samhället.²⁸

Förutom de nationella målen för kulturmiljöarbetet utgör miljö kvalitetsmålen, Agenda 2030, kulturmiljölagen (KML) och Riksantikvarieämbetets *Vision för kulturmiljöarbetet 2030* viktiga styrdokument för det statliga kulturmiljöarbetet. Riksantikvarieämbetets vision för kulturmiljöarbetet 2030 är att "[a]lla, oavsett bakgrund, upplever att de kan göra anspråk på det kulturarv som format Sverige."²⁹ Enligt myndigheten innebär visionen:

...att framtidens kulturmiljöarbete är avgörande för ett inkluderande samhälle genom att erbjuda alla:

- samtal som utmanar föreställningar om samhällets utveckling
- förutsättningar att förstå samtiden
- möjlighet att utveckla samhällsengagemang, tillit och gemenskap³⁰

Vidare menar Riksantikvarieämbetet att ett inkluderande samhälle är en förutsättning för att Sverige ska ha en hållbar utveckling och bidra till FN:s globala hållbarhetsmål.³¹

Riksantikvarieämbetet lyder under Kulturdepartementet och är den statliga myndighet i Sverige som har det övergripande ansvaret för frågor om kulturmiljön. Riksantikvarieämbetet beskriver sin egen roll inom kulturmiljöarbetet som pådrivande och stödjande inom sitt verksamhetsområde, både för nationella myndigheter och länsstyrelserna inom ramen för respektive myndighetsuppdrag.³² I detta ingår:

...att myndigheten ska utvärdera och granska länsstyrelsens hantering av kulturmiljölagen (1988:950). [...] Myndigheten gör också andra analyser, uppföljningar och utvärderingar som på olika sätt kan peka på måloppfyllelse³³

Vad gäller rollfördelning och uppdrag påpekar Riksantikvarieämbetet att kulturmiljöns kärnverksamhet historiskt sett har bedrivits inom Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och läns- museerna, men att dessa inte längre utgör kärnan i kulturmiljöarbetet. Istället har betydligt fler myndigheter och aktörer uppdrag och ansvar att uppfylla i ett tvärssektoriellt samarbete.³⁴

Myndigheter med relevans för kulturmiljöarbetet i fysisk planering är därför många. I Riksantikvarieämbetets sammanställning av olika myndigheters kulturmiljöarbete redovisas myndigheternas egna uppfattningar om deras ansvar.³⁵ Statens konstråd ansvarar för offentlig konst och byggnadsanknutna konstverk, samtidigt som de arbetar för att öka kunskap om och förståelse för hur kulturmiljöer ska användas, bevaras och utvecklas. MYKA bidrar med analyser av kulturpolitikens effekter. Kulturrådet fördelar medel inom kultursamverkansmodellen, men styr inte över hur medlen fördelas regionalt. Arkitektur och Designcentrum

²⁸ Kulturdepartementet (2012), sid 35.

²⁹ Riksantikvarieämbetet (2016b), sid 10.

³⁰ Riksantikvarieämbetet (2016b), sid 10.

³¹ Riksantikvarieämbetet (2016b), sid 10.

³² Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 19.

³³ Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 19–20.

³⁴ Se bland annat Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 12–18 och Riksantikvarieämbetet (2016b), sid 22.

³⁵ Riksantikvarieämbetet (2015a).

(ArkDes) bidrar till kunskapsuppbyggnad genom sina samlingar som omfattar material om det byggda kulturarvet och Riksarkivet bidrar med arkivhållning.³⁶

Boverket är den myndighet som genom sitt överinseende av plan- och bygglagen (PBL) har en särskilt tydlig ingång till det kommunala kulturmiljöarbetet. Riksantikvarieämbetet hävdar att Boverket ibland har förväntningar på Riksantikvarieämbetet om insatser som man inte anser ligga inom deras ansvar, t.ex. när det gäller miljömålsarbetet och vägledning beträffande PBL. Riksantikvarieämbetet menar att det är Boverkets ansvar att vägleda länsstyrelserna och kommunerna om kulturmiljöaspekterna i PBL, och att Riksantikvarieämbetets styrning gentemot kommunerna endast är indirekt via Boverket och länsstyrelserna. Riksantikvarieämbetet ämnar stödja Boverket men vill inte ta över dess roll och ansvar.³⁷

Inom detta tvärsektoriella samarbete råder en viss osäkerhet kring vad det innebär att uppfylla kulturmiljöarbetets övergripande mål. Vilka myndigheter som har ett utpekat, specifikt ansvar att bidra till uppfyllelsen av de nya målen för det statliga kulturmiljöarbetet har inte funnits inskrivet i myndighetsinstruktioner eller regleringsbrev för någon myndighet bortsett från Riksantikvarieämbetet. Trafikverket uppger exempelvis att de inte har ett ”specificerat uppdrag i förhållande till kulturarv/kulturmiljö trots att mängden kulturvärden som verket förvaltar är betydande.”³⁸ Energimyndigheten och Tillväxtverket utgör ytterligare myndigheter vars uppdrag, direkt eller indirekt, påverkar den fysiska miljön men som saknar tydliga uppdrag inom kulturmiljöarbetet.³⁹ Riksantikvarieämbetet framhåller att myndigheten ”behöver utveckla samverkan för att klargöra sin roll och stödja andra myndigheter att ta sitt ansvar i kulturmiljöarbetet.”⁴⁰

Regeringens uppdrag till tio myndigheter att utarbeta vägledande strategier för arbetet med kulturmiljöfrågor syftar till att myndigheterna ska utarbeta ett mer samlat och strategiskt förhållningssätt till hur deras verksamheter påverkar kulturmiljön och bidrar till de nationella kulturmiljömålen. Riksantikvarieämbetet har ett särskilt uppdrag att stödja och följa myndigheterna i deras arbete med att ta fram och genomföra strategierna. Riksantikvarieämbetet menar att det ligger i deras intresse att de tio myndigheterna lyckas fullt ut med uppdraget från regeringen, eftersom det tvärsektoriella ansvaret för kulturmiljöarbetet är avgörande för dess framgång.^{41 42}

I maj 2018 tog regeringen beslut om en samlad arkitekturpolitik i linje med propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö*.⁴³ Gestaltad livsmiljö beskrivs i propositionen som kärnan i den nya samlade politiken. Det syftar på en helhetssyn på hur människors livsmiljö ska

³⁶ Riksantikvarieämbetet (2015a), sid 64–69.

³⁷ Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 43.

³⁸ Riksantikvarieämbetet (2015a), sid 69.

³⁹ Riksantikvarieämbetet (2016a), sid 33.

⁴⁰ Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 43.

⁴¹ Riksantikvarieämbetet (2018a), sid 4.

⁴² Riksantikvarieämbetet slutrapporterade sitt uppdrag att stödja myndigheterna i januari 2020. Under rubriken slutsatser och fortsatt arbete konstaterar man bl.a. att ”[d]en samlade bilden är... att det krävs fortsatta insatser hos de tio myndigheterna för att förverkliga de ambitioner som finns i strategierna och för att synliggöra och reda ut hur lämpliga avvägningar kan göras mellan kulturmiljöfrågorna och andra politikområden. Denna aspekt av uppdraget är med ett par undantag relativt översiktligt berörd i strategierna.” Riksantikvarieämbetet (2020), sid 53.

⁴³ Prop. (2017/18:110).

utformas.⁴⁴ Kulturmiljöarbetet blir en central del genom att estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden ska tas tillvara och utvecklas.⁴⁵

I propositionen anges att det är många aktörer som gemensamt bär ansvaret för att arbetet inom området för gestaltad livsmiljö kontinuerligt utvecklas. Aktörerna omfattar kommuner, länsstyrelser, nationella myndigheter och andra statligt finansierade aktörer som berör gestaltade livsmiljöer. Även företag, organisationer, universitet och högskolor är verksamma inom området. Samarbeten och samverkan bör enligt propositionen eftersträvas för att gemensamt hantera arbetet med att utveckla gestaltade livsmiljöer.

Boverket har ett nationellt samordningsansvar att bevaka utvecklingen inom arkitekturområdet och följa upp hur målet för arkitektur, form och design uppfylls. Boverket ansvarar för samordning, kompetensstöd och främjande insatser till offentliga aktörer på nationell, regional och lokal nivå.⁴⁶ Särskilt Boverket, ArkDes, Riksantikvarieämbetet och Statens konstråd ska samverka för att stimulera kunskapsuppbyggnad, erfarenhetsutbyte och spridning av goda exempel som avser att främja hållbara gestaltade livsmiljöer – alla med utgångspunkt i de olika verksamheternas respektive ansvarsområden.

Enligt propositionen har Riksantikvarieämbetet ett ansvar att i myndighetssamverkan lyfta fram de kulturhistoriska värden som finns i den befintliga miljön och att ”verka för att kulturvärdena i bebyggelsen och i landskapet tas tillvara och att bevaka kulturmiljöintresset vid samhällsplanering och byggande.”⁴⁷ Motsvarande formulering återfinns i Riksantikvarieämbetets instruktion.⁴⁸

För kulturmiljöarbetet finns också utpekade roller inom andra politikområden, där ansvar delas mellan nationell, regional och lokal nivå samt tvärssektoriellt. Nedan kommer det vidare att beskrivas inom miljömålssystemet där kulturmiljöarbetet har en viktig roll, och där det finns tydligt utpekade roller och ansvarsområden.

Miljömålen – delat ansvar mellan nationell, regional och lokal nivå

Riksantikvarieämbetet har ett utpekat ansvar för att verka för att nå miljökvalitetsmålen och generationsmålet.⁴⁹ I sin rapport *Kulturmiljöarbetet och miljömålen - om roller och samverkan* skriver Riksantikvarieämbetet att de som central förvaltningsmyndighet ska stödja övriga myndigheter som ansvarar för miljömål med preciseringar om kulturmiljö, samtidigt som de tar ansvar för genomförande, uppföljning och kulturmiljööversikt.⁵⁰

Framförallt framhålls flera faktorer som viktiga för ett framgångsrikt miljömålsarbete. För det första menar man att ”[k]ompetens är nyckeln”, vilket betyder att ”[de] myndigheter som ansvarar för mål med preciseringar för kulturmiljö behöver kunna genomföra ett kompetent kulturmiljöarbete inom sina respektive verksamhetsfält.” För det andra menar man att ”[s]amverkan är framgångsfaktorn”, vilket man bl.a. exemplifierar med Riksantikvarie-

⁴⁴ Prop. (2017/18:110), sid 9.

⁴⁵ Prop. (2017/18:110), sid 22.

⁴⁶ Boverket (2019), sid 35.

⁴⁷ Prop. (2017/18:110), sid 27.

⁴⁸ Förordning (2014:1585) med instruktion för Riksantikvarieämbetet, § 2, punkt 2.

⁴⁹ SOU 2019:22, sid 47.

⁵⁰ Riksantikvarieämbetet (2015d), sid 3.

ämbetets samverkan med Skogsstyrelsen avseende hänsyn till fornlämningar i skogsbruket, samt med myndighetens samverkan med Boverket avseende PBL-kunskapsbanken.⁵¹

Boverket ansvarar för att följa upp miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö* på nationell nivå medan länsstyrelserna har motsvarande ansvar på regional nivå. Kommunerna har huvudansvaret för fysisk planering och samhällsbyggande och är därmed särskilt viktiga aktörer i arbetet med miljömålen. Boverkets miljömålsenkät till kommunerna är sedan 2006 ett viktigt verktyg för Boverket och länsstyrelsernas miljömålsuppföljning. Genom miljömålsenkäten kan kommunernas arbete med kulturmiljöfrågor följas över tid.⁵²

Baserat på miljömålsenkäten från åren 2006–2009 publicerade Boverket en analys 2009 med särskilt fokus på kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.⁵³ Här ges en fördjupad bild av kommunernas kulturmiljöarbete kopplat till miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö*. Boverket pekar särskilt på tre faktorer under den avslutande rubriken ”[f]örslag på åtgärder” som viktiga för det kommunala kulturmiljöarbetet: aktuella kunskapsunderlag; antikvarisk kompetens; och juridiskt skydd. Boverket skriver:

För att det kommunala kulturmiljöarbetet ska fungera optimalt krävs att hela kedjan hänger samman; att det finns tillgång till aktuella kunskapsunderlag och antikvarisk kompetens samt att kulturhistoriskt värdefull bebyggelse säkerställs juridiskt.⁵⁴

I Riksantikvarieämbetets utvärdering *Kulturvärden i planerings-och bygglovsprocesser – en utvärdering om kommuners förutsättningar för att ta hänsyn till kulturvärden* drar myndigheten slutsatsen att enligt kommunerna så behöver följande fyra förutsättningar vara tillgodosedda för att man ska kunna ta hänsyn till kulturvärden vid planläggning och bygglovsprövning:

1. formellt skydd i detaljplaner och områdesbestämmelser,
2. politiskt antaget kulturmiljöprogram,
3. tillgång till antikvarisk kompetens, samt
4. att kulturvärden beskrivs i översiktsplaner.⁵⁵

Uppfyllande av dessa förutsättningar ligger i första hand på kommunerna eftersom de har huvudansvaret för fysisk planering och samhällsbyggande. Därigenom är kommunerna särskilt viktiga aktörer i arbetet med att nå målet om en god bebyggd miljö. Samtidigt framhåller Boverket att det finns stora brister i hur kulturvärdena hanteras i PBL-processen.⁵⁶ Ansvarsförhållanden på lokal nivå diskuteras mer i det följande. Närmast hanteras roller och ansvar på regional nivå.

Roller och ansvar på regional nivå

Länsstyrelsernas uppdrag är sektorsövergripande med ansvar för juridiska och ekonomiska styrmedel samt information. De skall samverka med kulturmiljövårdande organ inom länet, särskilt läns museerna och motsvarande museer, ta hänsyn till regionala förutsättningar, ha ett statligt helhetsperspektiv samt samordna samhällsintressen och statliga myndigheters insatser

⁵¹ Riksantikvarieämbetet (2015d), sid 5-7.

⁵² Boverket (2009), sid 5–7.

⁵³ Boverket (2009).

⁵⁴ Boverket (2009), sid 12–16.

⁵⁵ Riksantikvarieämbetet (2017), sid 43.

⁵⁶ Boverket (2019), sid 5.

gällande kulturmiljöfrågan.⁵⁷ Enligt länsstyrelsernas regleringsbrev 2019 skall de redovisa hur kulturmiljöarbetet och arbetet för att uppnå de nationella kulturmiljömålen har genomförts och utvecklats.⁵⁸ Enligt Riksantikvarieämbetet har länsstyrelserna:

...ett särskilt ansvar för målens uppfyllelse, att överväga hur målen kan brytas ned i uppföljningsbara delar och att använda målen som utgångspunkt i såväl planering som uppföljning av verksamheten.⁵⁹

Länsstyrelserna ansvarar även för handläggning av anslag till kulturmiljövården, stödverksamhet gentemot kommunerna genom bl.a. seminarier, planeringsdagar och formella samråd, samt för att informera kommunerna om kulturmiljöaspekter i speciallagstiftningar som KML och miljöbalken (MB).^{60 61}

Länsstyrelserna skall också fungera som ett stöd i arbetet med regionala kulturplaner.⁶² De regionala kulturplanerna är en del av kultursamverkansmodellen som infördes 2011 och utgör grund för fördelning av statliga medel. Syftet med modellen var att det regionala inflytandet över fördelningen av statliga medel skulle öka och att roll- och ansvarsfördelningen mellan nationell, regional och lokal nivå skulle tydliggöras. Planerna ska vara tre eller fyraåriga och tas fram av regionerna (f.d. landstingen) tillsammans med kommunerna och i samråd med civilsamhället och kulturskapare.

Kulturmiljö är ett av de områden som ingår i de regionala kulturplanerna, men det har funnits en osäkerhet om detta visar en utvärdering från 2015. Texten i förordningen har därefter förtydligats. Intentionen har dock varit att kulturmiljö är en del av modellen redan inledningsvis, men detta har tolkats på olika sätt, även mellan regionerna. Exempelvis varierar det om länsstyrelserna deltagit i framtagandet. Det är framförallt läns museernas ställning som upplevts som oklar då fördelning av medel förändrats. Den kunskapsförmedlande rollen kvarstår men förutsättningarna ser annorlunda ut med mindre tilldelade medel. Riksantikvarieämbetet yttrar sig i utvärderingen om medelsfördelningen utifrån att kulturmiljön ska ses som ett tvärsektoriellt arbetsfält och inte en sektor, och att det därför inte sker öronmärkning av medel på samma sätt som tidigare. Det kräver då ett omtänk hos (de regionala) aktörerna. I utvärderingen lyfts att det finns önskemål av regionala aktörer om en ökad statlig styrning av hur samverkan på regional nivå, mellan länsstyrelser, regionala kulturförvaltningar och länsmuseum bör ske.⁶³

Det regionala kulturmiljöarbetet står också i fokus i Riksantikvarieämbetets utvärdering *Kulturmiljöarbetets genomslag inom kultursamverkansmodellen – samverkan påverkar och otydlighet motverkar*.⁶⁴ En av utvärderingens slutsatser är att kulturmiljöarbetet inte uppfattas som en självklar del i modellen. De flesta regioner gör regionala prioriteringar för kulturmiljöarbetet, men sällan med utgångspunkt från de nationella målen för kulturmiljöarbetet. Utvärderingen framhäver dock att samverkan i kulturmiljöfrågor mellan olika aktörer har ökat sedan införandet av modellen.⁶⁵

⁵⁷ Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 20–21.

⁵⁸ Finansdepartementet (2018).

⁵⁹ Riksantikvarieämbetet (2015a), sid 3.

⁶⁰ Miljöbalk (SFS 1998:808).

⁶¹ Riksantikvarieämbetet (2015a), sid 19–64; Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 44.

⁶² Riksantikvarieämbetet (2016c), sid 31.

⁶³ Kulturutskottet (2015), sid 90–98.

⁶⁴ Riksantikvarieämbetet (2016c).

⁶⁵ Riksantikvarieämbetet (2016c), sid 42.

Museiorganisationer i landet styrs av olika uppdrag och förutsättningar och det är därför svårt att ge en enhetlig bild av deras roll och ansvar inom kulturmiljöområdet. Det skiljer sig också hur museer avgränsar och definierar sitt kulturmiljöarbete. Länsmuseumerna beskrivs samtidigt som förvaltare av kulturarvet och som en kulturhistorisk kunskapsbank.⁶⁶ Delar av det arbete de kan utföra är bland annat relaterat till antikvarisk medverkan, strategiska samarbeten på regional nivå, regional utveckling, utredningar, kommunikation och kunskapsförmedling, rådgivning och stöttning till fastighetsägare och kommuner samt uppdragsarkeologi.

Länsmuseumernas roll har dock förändrats från att ha varit den centrala regionala aktören till att vara en av flera regionala aktörer. Förändringen har skett till följd av konkurrensutsättning och införande av kultursamverkansmodellen, där regionerna (f.d. landstingen) förväntas hantera kulturmiljöfrågor i de regionala kulturplanerna.⁶⁷ Länsmuseumerna och andra regionala museer samt regionerna nämns som viktiga för det regionala kulturmiljöarbetet. Riksantikvarieämbetet beskriver att genom kultursamverkansmodellen:

...har regioner och landsting fått en mer framträdande roll i kulturarvsarbetet. De ansvarar för de regionala kulturplanerna som är grunden för hur statliga bidrag inom kultursamverkansmodellen fördelas. De är också huvudmän för länsmuseumerna.⁶⁸

Riksantikvarieämbetet menar att nationell samordning av det regionala kulturmiljöarbetet ska ske inom redan etablerade forum på regional nivå såsom RUS (Regional utveckling och samordning i miljömålssystemet) samt Kulturmiljöforum som ska utgöra ett nationellt samverkansforum för att lyfta, tydliggöra och bereda frågor inom kulturmiljöområdet.⁶⁹ Riksantikvarieämbetet genomförde 2015 en enkätundersökning ställd till länsstyrelserna för att kartlägga de aktuella förutsättningarna för att göra ett bra arbete med kulturmiljö, samt identifiera problem eller svagheter som kan åtgärdas inom nuvarande system.

I undersökningen framkom att chefer vid länsstyrelserna anser Kulturmiljöforum fungera bra, medan det bland medarbetare uppfattas som exklusivt och exkluderande.⁷⁰ Att alla länsstyrelser har ett gemensamt forum uppskattas, men ändrade former efterlyses. Riksantikvarieämbetet hävdar också att kulturmiljömålen bäst uppfylls genom tvärsektoriellt arbete. Enkät-svaren bland medarbetare på länsstyrelserna visar dock att många inte hinner med strategiskt utvecklingsarbete. Det som oftast prioriteras ned när tiden inte räcker till är frågor som just tvärsektoriellt arbete, t.ex. skogsfrågor, utåtriktade och förebyggande insatser. Det finns således en önskan att arbeta mer proaktivt och tvärsektoriellt, vilket blir en resursfråga då ärendehantering står för åtminstone åttio procent av insatserna. Citatet nedan understryker problematiken:

Ökad ärendemängd i kombination med ökade krav på vårt engagemang, deltagande och yttranden i olika frågor samt administrativa arbetsuppgifter och systemfrågor har skapat tidsbrist och stress hos medarbetare och organisationen. Det är svårt att driva större och strategiskt proaktiva arbeten under dessa förhållanden. Lite tillspetsat handlar det i vardagen för medarbetarna mer om att överleva.⁷¹

Andra förhållanden som lyfts i enkätundersökningen är behovet av kompetensutveckling. Det finns en samsyn om att det behövs både relevant kulturhistorisk utbildning och yrkeserfaren-

⁶⁶ Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 29; Riksantikvarieämbetet (2016a), sid 30.

⁶⁷ Myndigheten för kulturanalys (2016).

⁶⁸ Riksantikvarieämbetet (2016c), sid 31.

⁶⁹ Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 46.

⁷⁰ Riksantikvarieämbetet (2015c), sid 28.

⁷¹ Riksantikvarieämbetet (2015c), sid 27.

het för att kunna bereda ärenden. Generellt finns en hög utbildningsnivå bland medarbetarna. De flesta har erfarenhet av kulturmiljöarbete i annan offentlig förvaltning, medan erfarenhet från privat sektor är generellt sett låg.⁷² En annan viktig fråga som framhålls är behovet att ha tydliga företrädare. Efter det att krav på länsexpert tagits bort upplever många att kulturmiljöfrågorna tappat i status vilket gör det svårare att integrera kulturmiljöarbetet i andra verksamheter:

...på många håll saknas någon som har ett länsövergripande perspektiv och kan driva sakfrågorna. [...] Att ha en företrädare med tydligt uppdrag och titel som länsantikvarie är viktigt inte minst utåt för verksamhetens representation och status.⁷³

Hur organisationen ser ut är också viktigt och det framhålls att det kan vara en fördel att vara en egen enhet, och därmed finnas representerad i ledningsgrupper och andra forum. Samtidigt kan det vara en fördel att vara samorganiserade med exempelvis planfrågor, men detta ställer då krav på att det finns engagerade chefer så att kulturmiljöarbetet hävdas på ett fullgott sätt. Det finns en efterfrågan på att få stöd att utveckla bättre argument och strategier för hur kulturmiljöarbetet kan bidra till en hållbar och inkluderande samhällsutveckling. Minst hälften av länsstyrelserna har en gemensam enhet för kulturmiljöfrågor och planfrågor.⁷⁴

Roller och ansvar på lokal nivå

Det kommunala kulturmiljöarbetet är till stor del styrt av PBL och kommunerna har en viktig roll utifrån sitt ansvar för mark- och vattenanvändning.⁷⁵ Riksantikvarieämbetet publicerade 2017 rapporten *Kulturvärden i planerings- och bygglovsprocesser – en utvärdering om kommuners förutsättningar att ta hänsyn till kulturvärden*.⁷⁶ Den undersöker speciellt tillgång till antikvarisk kompetens hos kommunerna, och planeringsunderlag som hanterar kulturmiljö. Två av tre kommuner bedöms inte ha de förutsättningar som krävs. Inte minst tillgången till antikvarisk kompetens bedöms otillräcklig. Endast tio procent av kommunerna förfogade över en heltidstjänst eller mer.⁷⁷

MYKA presenterar statistik om kommunernas kulturmiljöarbete baserat på uppgifter från Boverket som varje år skickar ut en enkät till landets kommuner med frågor om bland annat antikvarisk kompetens. Statistiken visar att kommuner med tillgång till antikvarisk kompetens har varierat över tid men legat ganska konstant på tjugofem till trettio procent under perioden 2006 – 2014. 2015 låg andelen på trettiofem procent och 2018 var det fyrtiotvå procent av kommunerna som hade tillgång till antikvarisk kompetens.⁷⁸ En viss ökning kan således skönjas under senare år. Att ha tillgång till antikvarisk kompetens säger dock inget om omfattningen och inte heller om man har tillgång till kompetensen i den egna organisationen eller om det sker genom extern försörjning.

Riksantikvarieämbetet framhåller att de inte har något direkt ansvar mot kommunerna. Kommuner nämns inte heller i någon högre grad i granskade dokument. Riksantikvarieämbetet framhåller istället att det kommunala kulturmiljöarbetet är en trepartssamverkan mellan dem, länsstyrelserna och Boverket. I rapporten *Nya nationella mål för kulturmiljö-*

⁷² Riksantikvarieämbetet (2015c), sid 5.

⁷³ Riksantikvarieämbetet (2015c), sid 16.

⁷⁴ Riksantikvarieämbetet (2015c), sid 9 och 22.

⁷⁵ Myndigheten för kulturanalys (2016).

⁷⁶ Riksantikvarieämbetet (2017).

⁷⁷ Riksantikvarieämbetet (2017), sid 43, 46-47 och 10.

⁷⁸ Myndigheten för kulturanalys (2020), tabell 51, sid 103.

arbetet understryks att Boverket är den myndighet som ska vägleda kommunerna och även länsstyrelserna i det kommunala kulturmiljöarbetet.⁷⁹

Privat sektor och civilsamhället

I kulturmiljöstatistiken från 2016 påpekas att kulturmiljöarbete också bedrivs av konsulter, på uppdrag av offentliga eller privata aktörer.⁸⁰ I den uppdaterade statistiken från 2020 skriver MYKA att:

Det är idag vanligt att privata och enskilda aktörer tar uppdrag inom kulturmiljöarbetet. Aktörerna återfinns inom större arkitektbyråer och konsultfirmor på infrastrukturuområdet, såväl som inom tidigare offentlig verksamhet som avknoppats till stiftelsebildningar. Uppdrag inom kulturmiljöarbetet rör antikvarisk medverkan, framtagande av kulturmiljöunderlag och dokumentation i samband med samhällsplanering. Beställare är i första hand kommuner men även andra myndigheter.⁸¹

MYKA bedömer att 2017 så var andelen verksamma med kulturmiljöarbete med privat arbetsgivare närmare femton procent av alla verksamma inom kulturmiljöområdet.⁸²

I övrigt syns knappast privata företag i det studerade materialet. Riksantikvarieämbetet konstaterar att kulturmiljöarbete också sker på en marknad, men nämner inte explicit privata företag som t.ex. konsultföretag. Myndigheten skriver:

Kulturmiljöarbetet bedrivs inte bara av civila samhället och ideella aktörer utan också på en marknad av såväl offentliga aktörer som enskilda. Uppdragen handlar ofta om kunskapsuppbyggnad genom dokumentation eller underlag i samband med planeringsåtgärder.⁸³

Att en allt större andel av de med utbildning inom kulturmiljöområdet idag är anställda inom privat sektor tas inte heller upp som en egen aspekt i en SWOT-analys kring kompetens, lärande och kunskapsöverföring inom kulturarvssektorn som Riksantikvarieämbetet publicerade 2018.⁸⁴ På två ställen i analysen nämns konsultmarknaden. Dels som en styrka i ett avsnitt om antikvarisk kompetens, där en ökande konsultmarknad innebär fler möjliga karriärvägar för antikvarier, liksom ett konstaterande av att allt fler antikvarier anställs inom byggsektorn⁸⁵; dels mer indirekt som en svaghet på landsbygden där det finns en brist på antikvariskt kompetenta konsulter.⁸⁶

Det kan konstateras att den privata sektorns roll inte uppmärksammas i någon större utsträckning i de dokument som har studerats.⁸⁷ När det gäller roller och ansvar utpekas förvisso icke-offentliga aktörer som allt mer delaktiga i kulturmiljöarbetet, men det tycks då i första hand avse privatpersoner och aktörer i civilsamhället.

⁷⁹ Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 19.

⁸⁰ Myndigheten för kulturanalys (2016), sid 15.

⁸¹ Myndigheten för kulturanalys (2020), sid 56.

⁸² Myndigheten för kulturanalys (2020), sid 56.

⁸³ Riksantikvarieämbetet (2015b), sid 24. Se också Riksantikvarieämbetet (2016a), sid 33, där samma formulering förekommer.

⁸⁴ Riksantikvarieämbetet (2018b).

⁸⁵ Riksantikvarieämbetet (2018b), sid 8.

⁸⁶ Riksantikvarieämbetet (2018b), sid 16.

⁸⁷ Se också Ekberg (2018).

3. 2500 års erfarenhet av kulturmiljöarbete – analys av enkätundersökning

I detta kapitel redovisas den enkätundersökning som genomfördes hösten 2018. Undersökningspopulationen utgjordes (främst) av personer som påbörjat utbildningen till bebyggelseantikvarie vid Göteborgs universitet. Göteborgs universitets alumni-databas omfattade våren 2018, när undersökningen planerades, totalt 451 personer med denna bakgrund och med en postadress. Utbildningen vid Göteborgs universitet startade 1978 och har årligen utexaminerat mellan femton och tjugo bebyggelseantikvarier med kandidatutbildning. Personerna ingående i alumni-databasen fick en inbjudan att delta i undersökningen via ett postkort med inloggningsuppgifter till undersökningen och ett webformulär. Sjutton (17) av korten återbördades på grund av felaktig adress.

Utöver utskicket till alumner vid Göteborgs universitet skickades en elektronisk inbjudan till 88 personer som studerat till antikvarie på Uppsala universitet, Campus Gotland enligt en e-postlista som Uppsala universitet tillhandahöll. Tjugosex (26) av e-postadresserna visade sig dock vara felaktiga eller inaktuella.

I sammanfattning så omfattade undersökningsunderlaget av 434 personer från Göteborgs universitet och 62 från Uppsala universitet, totalt 496 personer, se tabell 3. Det bör noteras att detta urval inte är att betrakta som statistiskt representativt för dels sektorn som helhet (dvs. alla som med varierande utbildning jobbar som byggnads- och/eller bebyggelseantikvarier), dels de som studerat vid respektive universitet/högskola. Det gäller särskilt den grupp som studerat vid Uppsala universitet, Campus Gotland. Däremot kan urvalsgruppen från Göteborgs universitet antas att med en ganska god precision representera de bebyggelseantikvarier som fått sin utbildning vid universitetet. Denna slutsats bygger på urvalsgruppens storlek i relation till alla som över tid fått sin utbildning i Göteborg. Urval och svarsfrekvens är alltid en källa till osäkerhet i undersökningar som denna och resultat bör alltid analyseras och slutsatser dras med denna utgångspunkt. Det digitala frågeformulär som användes redovisas i analog form i bilaga 2.

Tabell 3: Undersökningsunderlag

	Antal personer
Alumner från Göteborgs universitet – Bebyggelseantikvarisk utbildning	451
Alumner Göteborgs universitet – felaktig adress	-17
Uppsala universitet – epostlista	88
Uppsala universitet – felaktiga/inaktuella e-postadresser	-26
Reellt undersökningsunderlag	496

Svarsgruppens sammansättning

Antal ifyllda formulär uppgår till 208 stycken. Vilket ger en svarsfrekvens på 42 procent ($208/496=0,42$). Av dessa har en knapp femtedel (39 personer) uppgivit att (eller bedömts att) de inte har arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor efter sin utbildning till antikvarie. Förutom inledande frågor om ålder, kön, och utbildning ingår denna grupp inte i underlaget för analyser av frågor om erfarenheter från professionellt kulturmiljöarbete, se tabell 4.

Tabell 4: Underlag för analyser

	Antal
Ifyllda formulär	208
Ej arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor	39
Underlag för analys av professionellt kulturmiljöarbete	169

Nästan två tredjedelar av hela svarsgruppen är kvinnor. Drygt fyra femtedelar (83 procent) av de svarande har sin kandidatutbildning vid Göteborgs universitet. Sjuttio procent har även andra utbildningar från universitet och/eller högskola. Vanligt är att man då även läst utbildningar som ligger inom näraliggande områden, t.ex. konstvetenskap, arkitektur, arkeologi och historia.

Av de som arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor efter utbildningen (169 personer) är det drygt tre fjärdedelar (76,5 procent) som idag har en tillsvidareanställning. Mindre än var tionde (7,8 procent) har annan form av anställning. Av de som tidigare arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor är en person arbetssökande, fem personer pensionärer och tjugo personer (12,0 procent) verksamma med annat. Sammanlagt har de svarande 2500 års erfarenhet att arbeta professionellt med kulturmiljöfrågor. Den som har arbetat längst har arbetat i nästan 40 år och den som arbetat kortast tid har mindre än ett års erfarenhet. I genomsnitt har man knappt 15 års erfarenhet.

Offentligt och privat kulturmiljöarbete

Föreliggande studie har haft som främsta utgångspunkt en observation att en allt större andel verksamma med kulturmiljöarbete finns i privat sektor. Av de respondenter i denna undersökning som har arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor har nästan sex av tio bara erfarenhet från offentlig sektor, ganska precis en tredjedel har erfarenhet från både offentlig sektor och privat sektor medan mindre än tio procent bara har erfarenhet från privat sektor, se vidare tabell 5.

Tabell 5: Erfarenhet av arbete inom offentlig respektive privat sektor

	Antal svar	Andel av svarande
Bara privat sektor	14	8,3%
Bara offentlig sektor	99	58,6%
Både privat och offentlig sektor	56	33,1%
Totalt	169	100%

I tabell 6 och 7 redovisas svarsgruppens föreställningar om eller uppfattningar om arbete i offentlig sektor respektive i privat sektor. Tabellerna bygger på svar från 116 respondenter. Av totala antalet svar (251) avser 147 svar offentlig sektor och 104 svar privat sektor. Av tabellerna framgår att offentlig sektor i högre utsträckning än privat sektor anses ha allmänheten som både uppdragsgivare och målgrupp, styrd framförallt av lagstiftningen. Offentlig verksamhet anses i högre grad fokusera på det allmänna intresset (kollektiva minnet) på uppdrag av samhället. Offentlig verksamhet anses också i högre grad bedrivas utifrån

demokratiskt uppsatta politiska mål och vara mer politiskt styrd. Den privata sektorn anses mer stå i beroendeställning gentemot enskilda uppdragsgivare, varpå dessa utgör en viktig målgrupp. I och med att privat verksamhet är marknadsdriven alternativt vinstdriven utgör ekonomin en tydligare parameter i arbetet jämfört med inom offentlig sektor. I enkätundersökningen ger nästan var fjärde respondent (23 procent) uttryck för att det finns ett sådant beroendeförhållande.

Tabell 6: Uttryckta uppfattningar om arbete med kulturmiljöfrågor i offentlig sektor

Föreställningar om <u>offentlig</u> sektor	Antal svar	Andel av svar som avser offentlig sektor (147)	Andel av totalt antal svar (147 + 104)	Andel av respondenter (116)
Långsiktighet och helhetsperspektiv beträffande kulturmiljöarbetet i samhällsplaneringen	22	15,0%	8,8%	19,0%
Lagen styr arbetet/mer utrymme att tolka/hävdade lagen	18	12,2%	7,2%	15,5%
Företräder det allmänna/har ett samhällsansvar	17	11,6%	6,8%	14,7%
Har möjlighet att påverka, styra och driva kulturmiljöarbetet	17	11,6%	6,8%	14,7%
Fokus på kunskapsförmedling/folkbildningsansvar	13	8,8%	5,2%	11,2%
Fokus på kunskapsuppbyggnad/arkiv	10	6,8%	4,0%	8,6%
Mer tydligt politiskt styrd verksamhet	9	6,1%	3,6%	7,8%
Kan ta oberoende, självständiga beslut	7	4,8%	2,8%	6,0%
Måste ta hänsyn till andra samhällsintressen/kompromissa.	5	3,4%	2,0%	4,3%
Har begränsade resurser	5	3,4%	2,0%	4,3%
Övrigt	11	16,3%	9,6%	20,7%
Summa	147	100%	58,8%	

Tabell 7: Uttryckta uppfattningar om arbete med kulturmiljöfrågor i privat sektor

Föreställningar om <u>privat</u> sektor	Antal svar	Andel av svar som avser privat sektor (104)	Andel av totalt antal svar (104 + 147)	Andel av respondenter (116)
Står i beroendeställning gentemot uppdragsgivare	27	26,0%	10,8%	23,3%
Vinstdrivet/Har tydliga ekonomiska ramar/marknadsstyrt	16	15,4%	6,4%	13,8%
Dubbelt uppdrag gentemot beställares enskilda intresse och samhället	13	12,5%	5,2%	11,2%
Kreativt/frihet/spännvidd/utrymme	13	12,5%	5,2%	11,2%
Utvecklar kompetensen i ny riktning/diplomati och förhandling.	7	6,7%	2,8%	6,0%
God insikt i enskilda projekt från början till slut/påverkansmöjligheter	6	5,8%	2,4%	5,2%
Detaljfokus/kortsiktighet	5	4,8%	2,0%	4,3%
Högre effektivitet	5	4,8%	2,0%	4,3%
Övrigt	12	11,5%	4,8%	10,3%
Summa	104	100%	41%	

Samtidigt understryks att privata sektorn har ett dubbelt ansvarstagande gentemot både en beställares enskilda intresse och det allmänna intresset, till skillnad från offentlig sektor. Som en konsekvens av att den privatpraktiserande kulturmiljövården har ett särskilt ansvar eller upplevs stå i beroendeställning gentemot en enskild uppdragsgivares intresse nämns särskilt svårigheten att ta självständiga beslut. Många menar att man färgas av det resultat som beställaren vill ha och riskerar på så sätt gå uppdragsgivarens ärenden. Som en följd av detta

förekommer en föreställning att offentligt anställda i och med deras avsaknad av kontakt med vinstdrivande uppdragsgivare i högre grad fattar mer oberoende och självständiga beslut.

Den vinstdrivande verksamheten och den upplevda beroendeställningen gentemot beställaren inom privat sektor anses medföra ett förändrat kompetenskrav vad gäller kunskap, integritet, social kompetens, diplomati, precisering och intresseavvägning. En del anser att det inom ramen för kraven på intäkter inom privat sektor finns högre grad av frihet, utrymme och kreativitet, varav några specifikt nämner effektivitet. Effektivitet kan i sin tur bidra till nya arbetssätt, metoder och produkter. Enbart en respondent menade att motsvarande möjlighet finns inom offentlig sektor i arbete med utredningar och forskningsprojekt med motsvarande positiva resultat. Samtidigt finns en föreställning att man inom offentlig sektor har större möjligheter att driva specifika projekt eller stadsutvecklingsfrågor, att det finns större utrymme att påverka riktningen genom beslutsfattande positioner.

Den tredje mest tydliga skillnaden mellan föreställningar om privat respektive offentlig sektor gäller synen på ansvar över tid och över samhällsutvecklingen som helhet. Offentlig sektor anses i högre utsträckning ha bredare insyn i långtgående stadsutvecklingstendenser. Det finns en kontinuitet i arbetet med kulturmiljön, vilket påstås saknas inom den privata sektorn som istället i högre utsträckning fokuserar på enskilda, kortare och mer detaljerade projekt. Den offentliga verksamheten anses i högre grad vara ansvarig för kunskapsuppbyggnad och arkivhållning, varav några personer är direkt kritiska till avsaknad av arkivplikt inom privat verksamhet. Skillnad vad gäller folkbildningsansvar innebär också att offentlig sektor är mer publik och har större möjlighet att påverka opinionsbildning.

Det finns således föreställningar att privata sektorn inte arbetar med kunskapsuppbyggande verksamhet i lika hög utsträckning som den offentliga sektorn. I enkätundersökningen är det färre respondenter verksamma inom privat sektor som nämner att de arbetar specifikt med kunskapsuppbyggande, se tabell 8. Fördjupade studier kring vad som menas med begreppet kunskapsuppbyggnad krävs emellertid för mer långtgående slutsatser.

Tabell 8: Andel svarande med privat anställning respektive icke privat anställning som angett kunskapsuppbyggande som en huvudsaklig roll i det egna arbetet⁸⁸

			Kunskapsuppbyggande roll		Totalt
			Ja	Nej	
Privat anställning	Ja	Antal	25	29	54
		Procent	46,3%	53,7%	100%
	Nej	Antal	75	40	115
		Procent	65,2%	34,8%	100%
Totalt	Antal	100	69	169	
	Procent		59,2%	40,80%	100%

⁸⁸ Skillnaden är statistiskt signifikant, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,02<0,05.

Erfarenheter från kulturmiljöarbete

I tabell 9 redovisas var respondenterna har sin anställning idag eller hade sin anställning när man senast arbetade med kulturmiljöfrågor. Vanligast arbetsgivare är länsmuseum/regionmuseum eller motsvarande. Drygt trettio procent av alla respondenter har eller hade sin anställning hos offentlig arbetsgivare på lokal nivå. Något fler var verksamma i offentlig sektor på regional nivå, liksom inom privat sektor. Drygt tio procent har eller hade sin anställning i offentlig sektor på nationell nivå. Offentlig anställning dominerar svarsgruppen, men andelen med privat anställning är betydande (35 procent av alla respondenter).

Tabell 9: Anställning idag eller anställning när man senast arbetade med kulturmiljöfrågor

	Antal svar	Andel av svar	Andel av respondenter*
Offentlig sektor			
Regionmuseum/länsmuseum eller motsv.	31	17%	19%
Stadsbyggnadsförvaltning eller motsv. (lokalt)	26	14%	16%
Länsstyrelse	21	11%	13%
Offentlig sektor nationell nivå	20	11%	12%
Kulturförvaltning eller motsv. (lokalt)	11	6%	7%
Stadsmuseum eller motsv. (lokalt)	10	5%	6%
Annan lokal/kommunal offentlig arbetsgiv.	6	3%	4%
Region	3	2%	2%
Landsting	1	1%	1%
Annan offentlig regional arbetsgivare	2	1%	1%
Privat sektor			
Anställd i eget företag	23	12%	14%
Arbetsställe i privat koncern	20	11%	12%
Privat fristående företag	9	5%	6%
Annan privat arbetsgivare	5	3%	3%
Summa	188	100%	114%

* Det var i frågeformuläret möjligt att ange flera samtida anställningar, varför antalet svar överstiger antalet respondenter.

I tabell 10 redovisas respondenternas arbetsuppgifter de senaste tolv månaderna. Knappt nio av tio anger kunskapsförmedling som en arbetsuppgift. Nästa lika många (omkring åtta av tio) anger rådgivning, egen kompetensutveckling respektive deltagande i workshop/seminarium/konferens. Två tredjedelar anger medling mellan olika intressen som en arbetsuppgift. Betydligt färre har svarat att näringslivssamverkan respektive medborgardialog är arbetsuppgifter som de har haft senaste tolv månaderna (drygt en tredjedel vardera).

Tabell 10: Arbetsuppgifter (senaste tolv månaderna)

	Antal svar	Andel av svar	Andel av respondenter*
Kunskapsförmedling	132	6%	88%
Rådgivning	125	6%	83%
Egen kompetensutveckling	122	6%	81%
Delta i WS/sem/konf	118	6%	79%
Bygglov, rivningslov, marklov	113	6%	75%
Inventering av km	111	5%	74%
Besiktning av kulturmiljöer	106	5%	71%
Detaljplanering	103	5%	69%
Remissvar/yttranden	102	5%	68%
Medla mellan olika intressen	97	5%	65%
Byggnadsminnen	97	5%	65%
Förhandla med byggherrar m.fl.	95	5%	63%
Antikvarisk medverkan	91	4%	61%
Initiera/anordna WS/sem/konf	81	4%	54%
Föredrag för allmänheten	78	4%	52%
Översiktsplanering	70	3%	47%
Föredragning inför politiker	57	3%	38%
Opinionsbildande aktiviteter	55	3%	37%
Näringslivssamverkan	53	3%	35%
Medborgardialog	52	3%	35%
Artikel/expertutlåtande i facktidskr.	47	2%	31%
Populärvetenskaplig tidskrift/bok	47	2%	31%
Bidragsgivning enl. 2010:1121	41	2%	27%
Undervisning på högskola/univ.	39	2%	26%
Skriva artikel/inlägg i dagspress	25	1%	17%
Summa	2057	100%	1371%

* Det var i frågeformuläret möjligt att ange flera arbetsuppgifter, varför antalet svar överstiger antalet respondenter.

I tillägg till det som framgår av tabell 10 kan konstateras att det är vanligare att de med privat anställning arbetar med antikvarisk medverkan (84,4 procent) än de med annan anställning (60,2 procent). Likaså är inventering av kulturmiljöer en vanligare arbetsuppgift bland privat anställda (93,5 procent) än andra med annan anställning (72,3 procent). Däremot arbetar privat anställda i mindre utsträckning med medborgardialog än de med annan anställning (28,2 procent respektive 48,2 procent).⁸⁹

⁸⁹ Resultaten är statistiskt signifikanta, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,004<0,05 (antikvarisk medverkan); 0,004<0,05 (inventering av kulturmiljöer); samt 0,036<0,05 (medborgardialog).

I tabell 11 redovisas de uppdragsgivare som man har haft till sina arbetsuppgifter de senaste tolv månaderna. Förutom interna uppdragsgivare inom det egna företaget/organisationen så avser flest svar offentliga uppdragsgivare, knappt femtio procent (inklusive kommunala och statliga bolag). Trettio procent av svaren avser uppdragsgivare från privat sektor och knappt tio procent från civilsamhället.

Tabell 11: Uppdragsgivare till arbetsuppgifter (senaste tolv månaderna)

	Antal svar	Andel av svar	Andel av respondenter*
Offentliga uppdragsgivare			
Kommunala nämnder/förvaltningar	84	15%	57%
Statliga myndigheter	57	10%	39%
Regioner/länsstyrelser/landsting	51	9%	35%
Kommunala bolag	38	7%	26%
Andra offentliga uppdragsgivare	21	4%	14%
Statliga bolag	18	3%	12%
Privata uppdragsgivare			
Byggherrar/byggföretag	52	10%	35%
Fastighetsbolag/fastighetsförvaltare	49	9%	33%
Konsultbolag	32	6%	22%
Andra privata uppdragsgivare	26	5%	18%
Uppdragsgivare från civilsamhället			
Intresseföreningar/organisationer	32	6%	22%
Andra uppdragsgivare inom civilsamhället	7	1%	5%
"Tillfälliga" intressegrupper	4	1%	3%
Interna och övriga uppdragsgivare			
Interna uppdragsgivare (inom det egna företaget/organisationen)	68	12%	46%
Övriga uppdragsgivare	11	2%	8%
Summa	550	100%	374%

* Det var i frågeformuläret möjligt att ange flera uppdragsgivare, varför antalet svar överstiger antalet respondenter.

I tabell 12 redovisas statistiskt signifikanta skillnader⁹⁰ vad avser uppdragsgivare mellan de som har en privat anställning och de som inte har det. Resultaten understryker en observation om att marknaden för privata utförare idag är betydande, oavsett om uppdragsgivarna är offentliga bolag eller privata intressenter.

⁹⁰ Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,000–0,009<0,05.

Tabell 12: Uppdragsgivare till arbetsuppgifter för respondenter med privat anställning respektive annan anställning.

Uppdragsgivare	Privat anställning (54 respondenter)		Annan anställning (115 respondenter)	
	Antal svar	Andel	Antal svar	Andel
Kommunala bolag	24	44,4%	14	12,2%
Statliga myndigheter	27	50,0%	30	26,1%
Statliga bolag	14	25,9%	4	3,5%
Byggherrar/byggföretag	33	61,1%	19	16,5%
Fastighetsbolag/fastighetsförvaltare	31	57,4%	18	15,7%
Konsultbolag	25	46,3%	7	6,1%
Andra privata uppdragsgivare	14	25,9%	12	10,4%

På frågan ”[v]ad är/var din huvudsakliga roll i ditt arbete inom kulturmiljöområdet?” har respondenterna svarat enligt vad som framgår av tabell 13. Vanligast svar är rådgivande (71,6 procent), kunskapsförmedlande (67,5 procent) och kunskapsuppbyggande (59,2 procent). Mindre vanliga är projektledande (35,5 procent), utvärderande (22,5 procent) och arbetsledande (17,8 procent) roller. Samtidigt är det så att huruvida man har en projektledande eller arbetsledande roll hänger ihop med hur lång erfarenhet man har att arbeta professionellt med kulturmiljöfrågor. Hälften av de med mer än tjugo års erfarenhet har/har haft en projektledande roll, medan motsvarande siffra för de med 11–20 års erfarenhet är drygt fyra av tio och för de med 5–10 års erfarenhet är det drygt var femte, samt för de med mindre än fem års erfarenhet är det drygt femton procent.⁹¹ Motsvarande siffror angående arbetsledande roll är att de med mer än tjugo års erfarenhet så är drygt en tredjedel som har/har haft en sådan roll, vilket är ungefär dubbelt så många än de med 11–20 års erfarenhet vilket i sin tur är mer än dubbelt så många än de med tio års erfarenhet och mindre.⁹²

Tabell 13: Huvudsakliga roller i respondenternas arbete inom kulturmiljöområdet

	Antal svar	Andel av svar	Andel av respondenter*
Rådgivande	121	16,5%	71,6%
Kunskapsförmedlande	114	15,6%	67,5%
Kunskapsuppbyggande	100	13,7%	59,2%
Kontrollerande	98	13,4%	58,0%
Utredande	93	12,7%	55,0%
Regelbevakande	61	8,3%	36,1%
Projektledande	60	8,2%	35,5%
Utvärderande	38	5,2%	22,5%
Arbetsledande	30	4,1%	17,8%
Annan roll	17	2,3%	10,1%
Summa	732	100%	433,1%

* Det var i frågeformuläret möjligt att ange flera roller, varför antalet svar överstiger antalet respondenter.

⁹¹ Skillnaderna är statistiskt signifikanta, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,004<0,05.

⁹² Skillnaderna är statistiskt signifikanta, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,003<0,05.

I tabell 8 ovan redovisades skillnaden mellan de som har en privat anställning och de som inte har det gällande om man anser sig ha/ha haft en kunskapsuppbyggande roll. Färre med privat anställning säger sig ha/ha haft en kunskapsuppbyggande roll. Motsatt är det vanligare hos respondenter med privat anställning med en utredande roll (nästan tre fjärdedelar) och en utvärderande roll (en tredjedel) än hos dem som inte har privat anställning (knappt hälften respektive mindre än en femtedel).⁹³

Som noterades i början av detta kapitel så har sju av tio respondenter, förutom antikvarieutbildning, även annan utbildning från högskola/universitet. Av tabell 14 framgår att det tycks vara en fördel med sådan annan utbildning om man vill ha en arbetsledande roll i sitt arbete. Samtidigt är en sådan slutsats osäker eftersom, som noterades ovan, en sådan roll även hänger ihop med hur lång erfarenhet man har att arbeta professionellt med kulturmiljöfrågor.

Tabell 14: Andel svarande med annan utbildning respektive ingen annan utbildning som angett att de har/haft en arbetsledande roll⁹⁴

		Arbetsledande roll		Totalt	
		Ja	Nej		
Annan utbildning	Ja	Antal	26	93	119
		Procent	21,8%	78,2%	100%
	Nej	Antal	2	41	43
		Procent	4,7%	95,3%	100%
	Totalt	Antal	28	134	162
		Procent	17,3%	82,7%	100%

Anställda inom offentlig sektor på nationell nivå anger i mycket mindre utsträckning än andra att de har/har haft en rådgivande roll, se tabell 15.⁹⁵

Tabell 15: Andel svarande med anställning inom offentlig sektor på nationell nivå respektive de som inte har sådan anställning som angett att de har/har haft en rådgivande roll⁹⁶

			Rådgivande roll		Totalt
			Ja	Nej	
Anställning inom offentlig sektor på nationell nivå	Ja	Antal	6	14	20
		Procent	30,0%	70,0%	100%
	Nej	Antal	115	3	148
		Procent	77,7%	22,3%	100%
	Totalt	Antal	121	47	168
		Procent	72,0%	28,0%	100%

⁹³ Skillnaderna är statistiskt signifikanta, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,002<0,05 respektive 0,021<0,05.

⁹⁴ Skillnaden är statistiskt signifikant, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,011<0,05.

⁹⁵ Resultat i samma riktning kan också utläsas på en fråga om vilka arbetsuppgifter man har haft de senaste tolv månaderna. Drygt två tredjedelar av de med anställning inom offentlig sektor på nationell nivå uppger att de har, åtminstone delvis, arbetat med rådgivning, medan motsvarande siffra för andra är att mer än nio av tio har haft sådana arbetsuppgifter. Skillnaden är statistiskt signifikant, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,000<0,05.

⁹⁶ Skillnaden är statistiskt signifikant, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,000<0,05.

Framgångsfaktorer och hinder i kulturmiljöarbetet

En tredjedel av alla respondenter i undersökningen framhåller samarbete/samverkan som en viktig faktor som bidrar till ett framgångsrikt kulturmiljöarbete (se tabell 17). Av tabell 16 framgår vilka professioner man uppger att man samverkar med i nuvarande anställning. Nästan alla svarande (94 procent) uppger att de samverkar med byggnads-/bebyggelseantikvarier. Därefter kommer arkitekter (90 procent), ingenjörer (82 procent) och stads-/samhällsplanerare (80 procent). I mindre utsträckning samverkar man med naturvårdare (60 procent) och ekonomer (48 procent).

Tabell 16: Professioner som man samverkar med i nuvarande anställning

	Antal svar	Andel av svar	Andel av respondenter*
Byggnads-/bebyggelseantikvarier	140	10%	94%
Arkitekter	134	9%	90%
Ingenjörer	122	8%	82%
Stads-/samhällsplanerare	119	8%	80%
Hantverkare	113	8%	76%
Arkeologer	110	7%	74%
Landskapsarkitekter	106	7%	71%
Konservatorer	98	7%	66%
Naturvårdare	89	6%	60%
Kulturgeografer	76	5%	51%
Ekonomer	71	5%	48%
Forskare	63	4%	42%
Universitetslärare	57	4%	38%
Konstnärer	50	3%	34%
MKB-samordnare	45	3%	30%
Etnologer	40	3%	27%
Andra professioner	28	2%	19%
Grundskole- och gymnasielärare	19	1%	13%
Summa	1480	100%	993%

* Det var i frågeformuläret möjligt att ange flera professioner, varför antalet svar överstiger antalet respondenter.

I huvudsak finns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan de som har privat anställning och de som har annan anställning avseende vilka professioner man samverkar med. Undantag gäller samverkan med stads-/samhällsplanerare och naturvårdare där det är vanligare att de som inte har privat anställning samverkar med dessa professioner.⁹⁷ Däremot uppger påtagligt fler med privat anställning än andra att de samverkar med MKB-samordnare.⁹⁸

Avslutningsvis redovisas här respondenternas syn på faktorer som bidrar till framgångsrikt kulturmiljöarbete, se tabell 17. Det kan särskilt noteras att samverkan/samarbete liksom

⁹⁷ Nästan nio av tio som inte har privat anställning anger att de samverkar med stads-/samhällsplanerare, medan motsvarande siffra för de med privat anställning är drygt tre fjärdedelar. Sju av tio som inte har privat anställning samverkar med naturvårdare, medan det är drygt hälften av de med privat anställning som samverkar med naturvårdare. Resultaten är statistiskt signifikanta, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,046<0,05 respektive 0,046<0,05.

⁹⁸ Nästan varannan med privat anställning uppger att de samverkar med MKB-samordnare, medan motsvarande siffra för de som har annan anställning är en dryg fjärdedel. Resultatet är statistiskt signifikant, Pearson Chi-två, signifikansnivå 0,019<0,05.

kommunikation/dialog, pedagogisk kompetens och öppenhet, förståelse och lyhördhet lyfts fram bland de viktigaste faktorerna. Exempel på svar avseende samverkan är "strategisk samverkan med andra aktörer för en hållbar utveckling" och "tvärvetenskaplig samverkan", medan exempel på svar avseende samarbete är "tvärsektoriellt samarbete" och "sektorsövergripande och systemöverskridande samarbeten".⁹⁹ Även vikten av gedigna kunskaps- och planeringsunderlag samt förmedling av dessa i form av bland annat informationsinsatser framhålls av många respondenter.

Tabell 17: Faktorer som bidrar till framgångsrikt kulturmiljöarbete

	Antal svar	Andel av svar	Andel av respondenter*
Samarbete/samverkan	49	11%	32%
Egen kunskap	40	9%	26%
Kunskapsförmedling, information	33	7%	21%
Kommunikation/dialog	23	5%	15%
Pedagogisk kompetens/tydlighet/saklighet	22	5%	14%
Kunskaps- och planeringsunderlag, inventeringar	21	5%	14%
Öppenhet/förståelse/lyhördhet	20	5%	13%
Tidig medverkan/samråd	19	4%	12%
Andras kunskap, intresse och stöd	19	4%	12%
Kompetens/professionalism	18	4%	12%
Resurser (ekonomi och tid)	18	4%	12%
Lagstiftning	17	4%	11%
Tydliga direktiv och mål	17	4%	11%
Vilja/engagemang	14	3%	9%
Strategier, proaktivitet och långsiktighet	14	3%	9%
Samhällsdebatt/opinion	11	3%	7%
Opinionsbildning	11	3%	7%
Politik	10	2%	7%
Tillgång till kompetens och beslutspositioner	9	2%	6%
Delaktighet	7	2%	5%
Kunskapsuppbyggande, utbildning och forskning	7	2%	5%
Helhetssyn	7	2%	5%
Övrigt	37	8%	21%
Summa	443	100%	286%

* Det var i frågeformuläret möjligt att ange flera faktorer, varför antalet svar överstiger antalet respondenter.

När det gäller faktorer som hämmar ett framgångsrikt kulturmiljöarbete lyfter man framför allt fram resursbrist (ekonomi och tid). Ganska precis en tredjedel av respondenterna (48 stycken) pekar på resursbristen. Andra viktiga faktorer som framhålls är bristande kunskap och intresse om kulturmiljöfrågor bland kommunernas tjänstemän och politiker, samt allmänhet, hantverkare och andra professioner. Samtidigt nämns också den egna sektorns

⁹⁹ Vi gör här ingen skillnad mellan samverkan och samarbete då inga tydliga definitionsmissiga skillnader görs av respondenterna.

bristande kunskap men framför allt kårens negativa attityd som medaktörer i samhällsplaneringen och tendensen att upprätthålla ett stuprörstänk, vilket tolkas som motsatsen till samverkan. Därtill nämns även sektorns attityd som ”offer” och exploateringsintressen och kortsiktiga intressen bland mycket annat.

4. Samtal om kulturmiljöarbete – analys av fokusgruppintervjuer

I detta kapitel redovisas resultat från referensgruppmötena som delvis genomfördes som fokusgruppintervjuer. Sammansättningen av referensgruppen baserades på att den skulle representera så stora delar av landet som möjligt, olika samhällsnivåer (nationell, regional och lokal) och såväl större städer som landsbygd. De flesta i referensgruppen hade erfarenhet från minst två olika typer av verksamheter inom kulturmiljöarbetet.¹⁰⁰

Referensgruppens samlade erfarenhet av kulturmiljöarbete har utgjort en viktig källa till projektets empiriska arbete och till förståelsen av samhällets kulturmiljöarbete idag. Referensgruppen har på så sätt fungerat som en kvalificerad fokusgrupp. Totalt genomfördes tre möten under 2018¹⁰¹ och ett möte i januari 2019 med referensgruppen. Därutöver har ytterligare kontakt med enskilda medlemmar i, eller med delar av, referensgruppen genomförts. Samtalen vid mötena spelades in och transkriberades och/eller dokumenterades genom minnesanteckningar.

En analys har gjorts av de samtal som fördes på referensgruppmötena. Genom analysen har några centrala teman kring roller och ansvar för kulturmiljöarbetet i relation till fysisk planering identifierats. Analysen gjordes genom upprepade genomläsningar av det dokumenterade materialet och en kondensering till nyckelkategorier som sedan kombinerades till specifika teman.

Tabell 18: Teman för samtal vid referensgruppmöten (fokusgruppintervjuer)

	Identifierade teman
Centrala teman	1. Nyckelaktörer och roller
	2. Problem med ett nytt arbetsfält
	3. Planeringsprocessen och vägar framåt
	4. Kunskapsuppbyggnad och framtida möjligheter
Övriga teman	Tillit privat – offentlig sektor
	Behov av kunskap
	Lagstiftning
	Hållbar utveckling
	Lösningförslag
	Olösta problem
	Övrigt

Sammanlagt elva teman identifierades varav fyra framträdde som dominerande. Samtalen om dessa fyra centrala teman refereras ingående i detta kapitel genom en narrativ metod med nyckelcitrat för att visa på de uttalanden och ståndpunkter som framkom under samtalen. Den följande texten speglar således samtalen under referensgruppmötena och gruppmedlemmarnas uppfattningar och tolkningar av ansvarsfördelning och roller i kulturmiljöarbetet. För att

¹⁰⁰ I referensgruppen ingick: Ylva Blank – Stadsmuseet (Stockholm); Christer Gustafsson – Kulturvård, Uppsala universitet, Campus Gotland; Johan Aspors – Länsstyrelsen Stockholms län; Maja Flygt – Riksantikvarieämbetet; Karl Ekberg – Ystads kommun; Åsa Dahlin – Stockholms stad; Suzanne Pluntke – Boverket.

¹⁰¹ Vid ett tillfälle deltog en examensarbetare från Göteborgs universitet som använt delar av materialet i sitt arbete (se Ekberg 2018) samt en praktikant från Tyréns AB, utöver referensgrupp och projektgrupp.

understryka att det är referensgruppens och dess medlemmar som kommer till uttryck redovisas referaten från samtalen i texttrutor. Referaten omfattar det som deltagarna i referensgruppmötena lyfte fram som väsentligt, speciellt, särskiljande, under förändring eller på annat sätt av relevans för forskningsprojektets syfte och frågeställningar. Identifierade teman redovisas i tabell 18.

Tema 1: Samtal om nyckelaktörer och roller

Samtal om Riksantikvarieämbetets roll och förväntningar därpå (tema 1)

I samtalen framhöll referensgruppen att det är uppenbart att det bland många aktörer finns en osäkerhet vilka roller och ansvar som finns inom kulturmiljöarbetet. Det kan för någon som inte arbetat länge och i olika roller vara svårt att förstå vem som gör vad och varför. Det gäller inte minst relationen mellan kommun, länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet. Att det skett en decentralisering, så att allt utövande arbete sker på länsstyrelserna har ännu inte helt slagit igenom konstaterades under samtalen. Riksantikvarieämbetets roll är överinseende, och det är först om det blir en överprövning som Riksantikvarieämbetet har en formell roll. Den rådgivande roll många förväntar sig finns alltså inte, och myndigheten anser sig därför inte heller kunna besvara frågor i enskilda ärenden, eftersom det är viktigt att undvika att varit inne i ärenden om det skulle bli överklagade.

Medlemmar i referensgruppen påpekade att det är viktigt att skapa tydlighet kring vem som gör vad, vilka behov som finns och hur de kan lösas. De frågor som kommer in till Riksantikvarieämbetet är ett uttryck för något, varför det behövs gemensamma diskussioner mellan myndigheten och övriga aktörer inom kulturmiljöarbetet. Dialogen mellan länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet i Kulturmiljöforum, Riksantikvarieämbetets höstmöte och kommundagar lyfts av medlemmarna som exempel på befintliga arenor för sådana samtal.

Under samtalet framhölls att Riksantikvarieämbetet har tagit ställning till att de inte ska driva opinion, utan att det ansvaret ligger på andra organisationer. Det som görs av myndigheten är exempelvis att ta fram olika kunskapsunderlag för att utreda hur befintliga verktyg fungerar. Ett annat ansvar är att se till att lagstiftningen tillämpas enhetligt mellan länsstyrelserna. En annan viktig uppgift är att tydliggöra för regionerna som är huvudmän för länmuseerna att kulturmiljöarbete ingår i kultursamverkansmodellen. Myndigheten fattar också beslut om exempelvis statliga byggnadsminnen och om riksintressen, baserat på underlag framtagna hos länsstyrelserna.

Vidare konstaterade referensgruppen att Riksantikvarieämbetets tidigare ansvar för uppdragsarkeologin har flyttat till Historiska museet. Däremot har Riksantikvarieämbetet ansvar för förvaltning av system, i form av databaser och register inom sektorn. Här finns en potential att kunna erbjuda kunskapsunderlag. I nuläget är dock många uppgifter inaktuella, och nya uppgifter läggs in i låg grad. Bebyggelseregistret skulle behöva uppdateras, men registret är beroende av att kommuner uppdaterar och lägger in uppdaterade uppgifter. Referensgruppen efterlyste en diskussion om hur registret kan utvecklas.

Samtal om Boverkets roll som samarbetspartner (tema 1)

Referensgruppen konstaterade att Boverket har ansvar för plan- och bygglagen (PBL) och kulturmiljö är ett av de allmänna intressen som de har i uppdrag att arbeta med. De har därmed många gemensamma uppdrag och samarbeten med Riksantikvarieämbetet. Boverket ser frågor om kulturmiljöarbete och fysisk planering som ett delat ansvar mellan de två myndigheterna, inte minst på grund av de uppdrag som kommit efter Kulturarvspropositionen och den nya arkitekturpolitiken. Samarbeten gäller exempelvis PBL-kunskapsbanken, seminarier, och varsamhetsbegreppets tolkning. De två myndigheterna har dessutom ett uppdrag att övervaka hur kulturvärden enligt PBL hanteras i samhällsplaneringen, samt ett gemensamt uppdrag kring arkitekturpolitiken tillsammans med Statens Konstråd och Arkitektur och designcentrum (ArkDes).

Andra relevanta samarbeten som Boverket har eller har haft är tillsammans med Naturvårdsverket kring ekosystemtjänster, där de kulturella ekosystemtjänsterna ingår. Gemensamt med Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet har arbete skett med att förtydliga vad påtaglig skada kan innebära inom olika områden. Boverket ser det som del av sitt ansvar att kunna ge råd till kommunerna, i form av generella exempel.

Under samtalen framhålls också att Boverket under det senaste året har haft webbseminarier på temat kulturmiljö som varit mycket välbesökta. Så det finns ett stort intresse. Boverket är också en av de tio myndigheter som fått i uppdrag att utreda hur de ska integrera kulturmiljö i sin verksamhet.

Samtal om länsstyrelsernas (förändrade) roll och förväntningar därpå (tema 1)

Enligt referensgruppen har länsstyrelserna en viktig roll i sin relation till kommunerna, och dess främsta funktion är att vara rådgivande. Det kan göras genom utlåtanden, vid överklaganden, genom tillsynsvägledning och annat stöd till kommunerna. I rollen ingår också väl definierade uppgifter som att arbeta enligt kulturmiljölagen (KML), riksintressen enligt miljöbalken (MB) och andra statliga intressen. Man har också ett tillsynsansvar vad gäller planärenden och planprocesser samt är instans för överklaganden enligt PBL. Därtill är länsstyrelserna rådgivande avseende lokala kulturmiljövärden, fördelar statliga bidrag till bland annat kunskapsunderlag och kulturmiljöprogram. Länsstyrelserna är i huvudsak opolitisk, men det händer att det görs politiska ingripanden som går på tvärs emot de bedömningar som tjänstemännen gör. Flera inom referensgruppen nämner att det finns stora skillnader mellan olika länsstyrelser och hur de arbetar inom fältet. Exempelvis gäller detta balansen mellan ärenden enligt PBL och KML, där vissa länsstyrelser kulturmiljöenheter (eller motsvarande) främst arbetar enligt KML.

En viktig del i länsstyrelsernas arbete mot kommunerna är att stötta kommunerna på olika sätt. Detta görs bland annat genom nätverk och olika former av dialoger med kommunerna. I exempelvis Stockholm arbetar man med att visa på betydelsen av att anlita adekvat antikvarisk kompetens tidigt i planeringsprocesser, klargöra relevansen av kunskapsunderlag och att engagera sig i framtagandet av dessa. Vikten av att kommunerna bygger upp egen kulturmiljökompetens understryks. Länsstyrelsernas roll är mer begränsad än vad kommuner, stift, och allmänhet förväntar sig.

Det mesta kan vi inte göra.

Ibland finns förväntningar att länsstyrelserna ska stå upp för frågor trots att ansvaret ligger på lokal nivå hos kommunerna. Det finns dessutom en föreställning att länsstyrelserna kan överpröva kommunala beslut generellt.

Vi kan vara starka och rådgivande i planprocesser, men vi blir alltid tysta i gransknings- och utställningsskeden, för då är våra statliga ingripanden grunda.

Icke infriade förväntningar har föranlett länsstyrelserna att tydliggöra sin roll. Det var vanligare för tio till tjugo år sedan att de agerade som ”konsulter” genom att de engagerade sig i enskilda ärenden (exempelvis bygglovsärenden) och ta fram underlag eller ge konkreta rekommendationer. Länsstyrelserna hamnade då ibland i svåra situationer genom att samtidigt vara delaktig i framtagande, beslutsfattare och tillsynsmyndighet. Men det finns fortfarande förväntningar på proaktivt deltagande från länsstyrelser t.ex. genom att det till länsstyrelserna skickas remisser i enskilda ärenden.

Kommunerna tenderar att anpassa sig efter de bedömningar som länsstyrelserna gör i olika ärenden. Flera inom referensgruppen nämner att om länsstyrelserna är lite ”slappa” så kommer vissa kommuner att testa gränserna för hur långt de kan avvika från PBL.

Väger tungt det som länsstyrelsen tycker till om.

Referensgruppen menade att det är viktigt att länsstyrelserna håller hög kvalitet i sina yttranden och bedömningar, då det har ett högt signalvärde hos kommunerna. Exempelvis blir kulturmiljöunderlagen

bättre om länsstyrelserna markerar att det finns brister. Det hjälper också kommunerna att ställa krav på konsulter och exploatörer att göra bra underlag.

Samtal om en regional ansvarsfördelning i förändring (tema 1)

I samtalet om kulturmiljöarbetets förändring över tid betonades vikten av den regionala planeringen och inte minst de utvecklingsstrategier (tidigare regionala utvecklingsprogram) som regionerna haft i uppdrag att ta fram från slutet av 1990-talet. Programmen har betydelse för regionernas framtida utveckling varför det borde vara en relevant arena även för aktörer inom kulturvården. Exempel på där kulturvård och regional utveckling samverkar är Västra Götaland och Halland. En annan referensgruppmedlem lyfter fram region Skåne som länge arbetat med strukturbilder, som liknar en fysisk regionplan. Här har kulturmiljövården tagit en aktiv roll när det gäller kulturmiljön och fysisk planering, även om det inte är en rättslig skyldighet. "De vill något." Både strukturbildarbete och de regionala utvecklingsprogrammen har betydelse för utvecklingen av infrastruktur i regionen, vilket i förlängningen kan ha hög relevans för kulturmiljöfrågor i de fysiska planer som kommer att behandla ny eller förändrad transportinfrastruktur.

Kultursamverkansmodellen för regionerna framhölls i samtalet som viktig. Det konstaterades av referensgruppen att det behövs tydligare kopplingar mellan kulturportföljen och den fysiska planeringen.

Sammantaget är det viktigt att det i regionerna finns kompetens inom kulturmiljöområdet. Regionerna är huvudmän för läns museerna, som har i sitt uppdrag att bidra med den kompetensen. Läns museernas roll i sin tur har förändrats, och det hävdades i samtalet att det finns oklarheter och att det kan finnas förväntningar som idag inte helt är i linje med deras uppdrag. En av de saker som särskilt påpekades är läns museernas ansvar för kunskapsuppbyggnad som tidigare var viktigt, men som det idag råder oklarheter kring.

Vet inte i vilken utsträckning läns museerna jobbar med kunskapsuppbyggnad.

Den kanske största förändringen under de senaste decennierna som pekades ut under samtalet är att läns museerna tidigare, på uppdrag av länsstyrelserna, arbetade med antikvariska undersökningar. Idag är det framförallt privata aktörer som utför det arbetet. Att det tidigare erbjöds gratis rådgivning till kommuner från Läns museerna har också försvunnit. Det är en ekonomisk förändring, där läns museerna konkurrerar med de privata på en marknad.

Samtal om kommunernas viktiga roll och utmaningar framöver (tema 1)

Referensgruppen lyfter fram den centrala roll som kommunerna har för kulturmiljöfrågor och fysisk planering. Inte minst genom sitt ansvar för planering av mark och vattenområden, men också genom att vara stora fastighetsägare. För att kulturmiljöarbetet skall uppmärksammas krävs politisk vilja och goda intentioner.

Det går ju inte att komma ifrån, det är kommunpolitiken som styr väldigt mycket i stadsbyggnadsprojekt. Och hur bra tjänstemännen än samarbetar med antikvarisk kompetens och tar fram underlag, det hjälper inte alltid.

...kunskap räcker inte om politikerna inte vill.

PBL ger utrymme och möjligheter att arbeta med kulturmiljöfrågor, men det är vanligt att det inte utnyttjas. Och till och med att lagen och dess intentioner inte uppfylls. En byggnadsnämnd kan "köra över PBL" och en kulturnämnd. Exempel är förtätning av miljonprogramsområden, där varken länsstyrelser, intressegrupper eller någon annan reagerar, oberoende om områden har klassats som kulturhistoriskt värdefulla eller inte. Däremot underlättas processen vanligtvis av att områden är utpekade som riksintresse vilket gör det lättare att få stöd från länsstyrelserna.

Vidare menade referensgruppen att vid avvägningar mellan olika intressen riskerar kulturmiljöfrågor att nedprioriteras. Statuskillnader och styrkeförhållanden mellan nämnder och förvaltningar är en förklaring till detta. Det finns samtidigt få prejudikat eller sanktioner om lagens intentioner om att hänsyn till kulturmiljö inte uppfylls. Många kommuner är också svaga i förhållande till exploatörer som ”knackar på”. ”Kommunen behöver ta kontrollen” och inte låta exploatören leda. Kommuner i storstadsregionerna med högt exploateringsstryck framhölls av referensgruppen som mer aktiva och medvetna i detta avseende.

Det finns också kommuner som är ”duktiga” och det handlar då ofta om att det finns någon, eller några nyckelpersoner, i form av en antikvarie och/eller en engagerad stadsarkitekt. Exempel ges på kommuner som aktivt använder q-märkning i sina detaljplaner eller som har utvecklat (kulturmiljö)strategier. Men referensgruppen hänvisade också till en utvärdering av översiktsplaner¹⁰² som inte visade på något samband mellan tillgång till antikvarisk kompetens i kommunen och hur väl frågorna behandlades i översiktsplanerna.

En genomgående förklaring av vad som gör kommunerna svaga är bristen på antikvarisk kompetens, vilket innebär att det inte finns någon ”mottagare” på kommunen. Det gör det svårt för länsstyrelserna eller Boverket att nå ut till kommunerna. Det betyder också att det saknas ”beställare”, d.v.s. en person med kompetens att göra bedömningar när det behövs underlag och utredningar, gällande vad som kan krävas av en exploatör och när och hur de behöver ta in hjälp.

I referensgruppens samtal framhölls att det i kommuner där det finns kompetens inom det antikvariska området är placeringen viktig. På en stadsbyggnadsförvaltning eller motsvarande hamnar kulturmiljöfrågorna närmare övriga samhällsplaneringsfrågor, vilket kan ge större möjligheter att agera proaktivt. En sådan placering underlättar för att det finns antikvarisk kompetens vid både plan- och bygglovshandläggning. Det innebär vanligen också att fler ärenden ”landar på bordet”, än en placering på kulturförvaltningen då det är andra frågor som dominerar och riskerar att marginalisera kulturmiljöfrågan.

En utmaning är om man är ensam med kompetensen i en kommun är att andra (i kommunen och på länsstyrelsen) förväntar sig att man behärskar hela bredden av möjliga frågor. Det kan vara svårt för en enda person. Däremot kan den som har exempelvis en kommunantikvarietjänst bli ansiktet utåt för kulturmiljöarbetet, sprida kunskap till olika grupper, uppmärksamma frågorna i media och vända sig direkt till politiken. Att vara få eller en ensam person utgör också en utmaning i relation till prioriteringar då det för att få genomslag är viktigt att vara med tidigt i processerna, då mycket redan satt sig långt innan samråd. Att prioritera remissvar på planer är då kanske många gånger fel använda resurser. En möjlig lösning är att tjänster kan delas mellan kommuner, för att tillgodose kompetens och bidra till kontinuitet. Exempel som lyftes av referensgruppen är Avesta och Norberg som har en delad tjänst som kommunantikvarie.

I de större städerna har vanligen stadsmuseerna en roll för frågorna, där exempelvis Stadsmuseet i Göteborg har inrättat en stadsbyggnadsenhet som arbetar med stadsbyggnadsförvaltningen. Även i Stockholm har Stadsmuseet en viktig roll.

Mycket ansvar ligger på kommunerna, att vara pedagogiska mot beslutsfattarna, att sitta i organisationen – i alla länkar i kedjan, verka där besluten fattas.

För att fullt ut uppfylla kommunernas uppdrag att arbeta med kulturmiljöfrågor behövs stöd som upplevs saknas i hög grad idag. Kommunerna skulle exempelvis behöva mer konkreta stöd om hur de kan arbeta med kulturmiljö än vad de visioner som finns på statlig nivå ger. Det kan exempelvis handla om assistans i att koppla kulturmiljö och olika åtgärder till de värdeord som ofta används i fysisk planering, som exempelvis identitet och attraktiva boendemiljöer. I sammanhanget nämndes under referensgruppens

¹⁰² Riksantikvarieämbetet (2017).

samtal också rollen som Sveriges kommuner och landsting (SKL)¹⁰³ har. På 1990-talet ordnade organisationen¹⁰⁴ ofta seminarier om kulturmiljö som vände sig till kommunerna och det fanns då även kontaktperson inom organisationen för frågorna. Idag saknas detta.

Kommunerna har alltså en nyckelroll i kulturmiljöarbetet inom ramen för fysisk planering och stadsbyggande menade referensgruppen, men har vanligen låg tillgång till kompetens, eller så är den placerad på ”fel enhet”. Därtill är utfallet av hur kulturmiljöfrågan hanteras i mycket hög grad beroende av den politik som förs. Kunskap och tillgång till lagrum räcker alltså inte, utan det handlar om behov att skapa medvetenhet om frågornas betydelse, politisk förankring och ökad kompetens i relation till kommunernas strategiska arbete. Det finns också behov av stöd och prejudikat som visar på hur lagstiftningen kan användas.

Samtal om den privata sektorns ökade betydelse för kulturmiljöarbetet (tema 1)

Referensgruppen konstaterade att den privata sektorns betydelse har ökat inom uppdragsverksamheten det senaste decenniet. Antikvariska uppdrag som tidigare utfördes av länsmuseerna tillfaller allt oftare konsulter idag. Denna förskjutning är särskilt tydlig i storstadsregionerna. Det kan konstateras att en stor del av spetskompetensen som tidigare arbetade på myndigheterna och museerna, idag återfinns inom den privata sektorn. Det nya förhållandet mellan privat och offentlig sektor innebär ibland viss brist på förtroende, då man från myndigheter ser risken för jäv mellan utredare och beställare. Eftersom konsulterna arbetar på beställning, inför en specifik exploatering eller ombyggnad finns det ett begränsat handlingsutrymme för utredningen eller bedömningen. Uppdragets omfattning är helt avhängig exploaterings art och omfattning. Men denna uppfattning varierar, då det samtidigt i vissa fall finns ett stort förtroende från kommuner och länsstyrelser. Man ser att underlagen och bedömningarna håller en hög kvalitet som dessutom är under utveckling.

Enligt referensgruppen finns det flera skäl till att konsultmarknaden har vuxit på senare tid. I och med att många med hög kompetens har gått till den privata marknaden, kan myndigheter ställa högre krav på underlagens kvalitet och de bedömningar i specifika ärenden som ska handläggas. De ökande kraven på kvalitet skapar i sig en extra betalningsvilja från beställare och exploitörer. Den extra betalningsviljan för utredningar och bedömningar med hög kvalitet genererar ett behov av allt fler konsulter. Det finns dock stora geografiska skillnader när det gäller denna förskjutning från offentlig till privat sektor. I regioner där länsmuseerna har stort inflytande finns det mindre utrymme för privata aktörer att etablera sig.

Även om den privata sektorns betydelse för kulturmiljöarbetet ökar, finns den sällan med i diskussioner på nationell nivå om sektorns verksamhet eller utveckling.

Kronan har inte riktigt trillat ner hos Riksantikvarieämbetet, inte bara när det gäller hur stor den privata sektorn är, utan även vilken betydelse avseende kunskap och erfarenhet som finns inom den sektorn och hur den befintliga strukturen för kunskapsuppbyggnad leder till fragmenterade kunskapsbanker.

Utvecklingen med en ökande andel privatpraktiserande antikvarier innebär utmaningar för exempelvis kommuner utan egen kulturmiljökompetens. När dessa kommuner ska upphandla konsulttjänster har de ofta inte rätt kompetens för att ställa rätt krav eller göra utvärderingar av anbud.

Referensgruppen pekade på ett behov av att föra branschöverskridande dialoger om kulturmiljöarbetets utveckling och att skapa mötesplatser för diskussioner om roller och samverkan mellan offentlig och privat sektor. Den växande privata sektorn väcker också frågor om kunskapsuppbyggnad, kunskapsinsamling och arkivering. Idag finns det inget centralt arkiveringssystem för de dokument som tas fram inom den privata sektorn. Arkivering sköts av beställaren och det enskilda konsultföretaget. Någon central databas för samtliga dokument såväl från den privata som den offentliga sektorn finns inte. Det

¹⁰³ Numera Sveriges kommuner och regioner (SKR).

¹⁰⁴ Dåvarande Kommunförbundet.

finns risker att utredningar kan komma att utföras för samma område eller för samma byggnad flera gånger av olika parter.

Tema 2: Problem med ett nytt arbetsfält

Samtal om kontinuitet (tema 2)

I och med observerade förändringar uppstår brist på kontinuitet. Den kompetens och kunskapsuppbyggnad som tidigare fanns hos länsstyrelser och läns museer finns idag i hög grad inom privat sektor. Inom olika konsultuppdrag byggs kunskap upp, som sedan följer med konsulten vid avslutat uppdrag.

Samtal om dokumentation (tema 2)

Förskjutningarna i kunskapsuppbyggnad mellan offentlig och privat sektor väcker frågor om vem som ska ansvara för att samla rapporter och kunskapsunderlag, och tillgängliggöra dem. Det finns också regleringar som sätter gränser, där exempelvis länsstyrelserna endast kan arkivera underlag för sina KML-ärenden.

Samtal om kunskapsförmedling (tema 2)

Den roll som läns museerna haft som kunskapsförmedlare minskar, och det väcker frågor om det ska finnas någon mer oberoende aktör som kan stå för pedagogisk förmedling av kunskap, att hålla kurser, skapa uppmärksamhet, allmänt intresse och förståelse för frågorna. Det kan också handla om att synliggöra kulturmiljövärden i den byggda miljön och rådgivning till kommuner, något som kommunerna efterfrågar från både länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet.

Samtal om kompetensförsörjning privat – offentlig (tema 2)

Det påpekades i samtalen att det har framhållits att staten behövs när det gäller arkeologi som inte anses vara kommersiellt intressant men där det finns lagkrav. Däremot sker ingen motsvarande diskussion när det gäller kulturmiljökompetens inom PBL:s område, där det också finns lagkrav.

Samtal om kompetensutveckling (tema 2)

Det behövs kompetensutveckling inom kulturvårdssektorn för att kunna möta dels samhällsförändringar, dels förändringar av kulturmiljöfrågan från ett sektorsintresse till en horisontell fråga som är sektorövergripande. Det finns också ett behov av kompetensutveckling av andra yrkesgrupper som arbetar med samhällsbyggnad, stadsbyggnad och planering på olika nivåer och i skilda skalor.

Samtal om brist på insikt (tema 2)

Förändringen av kulturmiljöarbetet som innebär att allt mer av spetskompetensen återfinns i privat sektor och har hittills uppmärksamats i allt för låg utsträckning av statliga aktörer liksom de konsekvenser denna utveckling kan föra med sig. Det finns en brist på diskussioner kring detta.

Samtal om avsaknaden av gemensamma strategier och mötesplats (tema 2)

Det finns behov av en gemensam problem- och verklighetsbeskrivning inom sektorn. Gemensamma mötesplatser där privata och offentliga aktörer från olika nivåer kan mötas efterfrågas. Det skulle ge möjlighet att utveckla strategier utifrån faktiska behov. Mötesplatserna skulle t.ex. kunna vara i form av en intresseorganisation som också skulle kunna ha en roll som remissinstans. Idag har den kompetens som finns i privat sektor ingen roll i remissförfarande, trots att en ökad andel av kunskaps- samt erfarenhetsutveckling sker i den privata sektorn.

Samtal om politisk debatt och politiskt intresse (tema 2)

Det finns enligt referensgruppen en avsaknad av politisk debatt om kulturmiljöarbetet och kulturmiljövärden. Samtidigt är frågorna politiserade vilket innebär att delar av kulturmiljöarbetet berörs av politiska processer på ett annat sätt än t.ex. inom arkeologin.

Samtal om lagstiftning och regelverk (tema 2)

Enligt referensgruppen speglar lagstiftningen inte samtidens förutsättningar, med nya frågor, minskade offentliga resurser och utvecklingen med en växande privat sektor. En utmaning är de skillnader som finns mellan KML och PBL där en ökad kunskap om skillnaderna mellan speciallagstiftning och ramlagstiftning behöver utvecklas. De två lagarna bygger på skild begreppsanvändning och olika värdesystem.

Tema 3: Planeringsprocessen och vägar framåt

Samtal om planeringsprocessen och vägar framåt (tema 3)

Aktörer inom kulturmiljövården har länge förespråkade att kulturmiljöfrågor måste in tidigt i planeringsprocessen för att få någon effekt. Även om mycket av arbetet idag fortfarande är reaktivt, sker en utveckling mot en mer proaktiv hållning. Under referensgruppsmötena diskuterades hur frågorna kan vara med i hela processen, från tidiga skeden med översiktsplaner och sedan när markfrågor diskuteras och i den del av planeringsprocessen som sker på exploateringskontoren, via detaljplaneläggning på stadsbyggnadskontoren fram till bygglovshandlingen. Många beslut tas i tidiga skeden, och det behövs antikvarisk kompetens när avtal skrivs mellan kommun och byggherre, eftersom det är där mycket läggs fast. Det går också att se att frågornas behandling förbättras om det finns antikvarisk kompetens i bygglovshandlingen. När handläggare inte har en antikvarisk utbildning är det värdefullt, visar en utvärdering, om utbildningar inom samhälls- och stadsbyggnadsområdet omfattar moment med antikvarisk kunskap.

Att det finns en kontinuerlig tillgång till antikvarisk kompetens är viktig, så att den finns med i hela processen, inte minst när det blir vanligare att privata konsulter tar fram underlag. Den antikvariska kompetensen behövs för att kunna göra adekvata beställningar, samt förvalta och förmedla den kunskap som konsulten levererar. Det skulle alltså kunna medföra att det finns någon att "bolla med" och någon som kan ge återkoppling till de konsulter som är anlitade av såväl kommun som byggherrar.

Enligt referensgruppen kommer kulturmiljöfrågan fortfarande upp relativt sent i praktiken. Det kan gälla kompletterande utredningar i sent skede. Där kan det vara svårt att föra in ny kunskap som kanske skulle kräva att processen backades. Därför vore det idealt om det fanns ett kontinuerligt pågående samtal i kommunen om kulturmiljöfrågor, men också inom sektorn, så att det lättare kan avgöras när det behöver "mobiliseras" och när något kan släppas.

Kulturmiljöarbetet i fysisk planering riskerar att i alltför hög utsträckning handla om riksintressen. De kan utredas på en detaljnivå med höga kostnader för att möjliggöra exploateringsprojekt, medan andra kulturmiljövården utanför riksintresseområden inte uppmärksammas i tillräckligt hög grad. Det kan skymma en djupare förståelse för kulturmiljön. Frågorna borde alltid finnas med oberoende av om det finns utpekade riksintressen eller inte.

Tanken var inte att det skulle vara fritt fram på alla andra ställen.

Det behövs förhandlingar om olika värden och medvetna avvägningar.

En utmaning som referensgruppen diskuterade är att olika experter inom kulturmiljöarbetet kangöra olika bedömningar i specifika ärenden. Det kan vara svårt att förklara eller tydliggöra för t.ex. en byggherre att de bedömningar som en konsult och länsstyrelsens tjänsteman gör kan skilja sig åt, eftersom de har olika roller och eftersom de lutar sig mot olika lagstiftning.

Tema 4: Kunskapsuppbyggnad och framtida möjligheter

Samtal om kunskapsuppbyggnad och framtida möjligheter (tema 4)

En aspekt som påtalades i referensgruppens samtal är att kunskapsbehovet troligen har förändrats som följd av samhällsutvecklingen. Det har blivit en ökad betoning på tvärgående frågor såsom vilken roll kulturmiljövården spelar i samhällets omställning mot en hållbar utveckling.

En gruppmedlem påpekade att det i Agenda 2030 är första gången som kulturarv ingår i FN:s agenda för hållbar utveckling. Kulturmiljöarbetet och hållbarhetsarbetet har fram tills nu skett parallellt men skilt från varandra i omkring femtio år. Det behövs ett strategiskt arbete för att integrera kulturmiljöfrågor och hållbar utveckling med varandra, såväl i relation till fysisk planering som generellt.

Kulturmiljöarbetet handlar idag inte enbart om att dokumentera och beskriva kulturvärden och inkorporera dessa i planhandlingar. Istället krävs enligt referensgruppen nya sätt att förhålla sig till och presentera kunskap, samt förmåga att förmedla kulturmiljöarbetets bidrag till samhällsutvecklingen. Därigenom finns ett behov av breddade perspektiv och en helhetssyn. De underlag som tas fram till detaljplaner eller i samband med andra förändringar i den fysiska miljön (exempelvis ombyggnad) är specifika. Som komplement till dessa skulle behövas underlag som visar på samspel och konsekvenser på områdes-, kommun- och regional nivå, för att på så sätt sätta enskilda projekt i större sammanhang. Vem som skulle kunna anta ett sådant uppdrag är dock oklart i dagsläget.

Den kunskapsuppbyggnad som sker i privat respektive offentlig sektor skiljer sig troligtvis inte nämnbart åt enligt referensgruppen. Däremot sker ingen samordnad systematisering och arkivering av kunskapsuppbyggnaden, särskilt inte den som sker i den privata sektorn. Den blir på så sätt inte allmänt tillgänglig. En utmaning framöver är att hitta medel, roller och ansvar för att bygga upp, arkivera och sprida den (gemensamma) kunskapsuppbyggnad som dagligen sker inom kulturmiljöarbetet. Allmänt finns uppfattningen att läns museerna borde ha en kunskapsförvaltande och förmedlande roll. Vidare försvåras förståelsen, tolkningen och omsättningen av befintlig kunskap i planeringsprocesser av att det i hög grad fortfarande saknas tillgång till antikvarisk kompetens i kommunerna.

5. Avslutande diskussion – kulturmiljöarbete i nya former?

Ett förändrat arbetsfält

Den studie som redovisas i denna rapport tog sin utgångspunkt i en observation att allt mer av det samlade kulturmiljöarbetet utförs av privata aktörer. Observationen bekräftas av studiens empiriska material vad gäller genomförd enkätundersökning och genomförda fokusgruppintervjuer. Föreställningar om att kulturmiljöarbete i huvudsak är en uppgift för offentliga aktörer framstår idag som obsolet. Ändå verkar insikten om detta saknas hos många aktörer – inte minst offentliga sådana.

Förändringarna inom kulturmiljöarbetet handlar dels om förändringar i de offentligas organisering och ansvars- och rollfördelning, med bland annat nya aktörer och förändrade förutsättningar, dels en växande privat sektor. Många med lång erfarenhet inom yrket finns idag på konsultföretag, framförallt i storstadsområden. De utför arbete för offentlig sektor i form av utredningar, kunskapsunderlag m.m., men har också uppdrag för privat sektor. Att allt fler av specialisterna inom kulturmiljön idag finns inom konsultföretag, men att det också finns byggföretag och andra aktörer som anställer personer med antikvarisk kompetens, innebär att det finns ett intresse och en marknad för kulturmiljökompetens.

Samarbete och samverkan

De policydokument och myndighetsrapporter som analyserats i studien är förvånansvärt befriade från resonemang om de privata aktörernas roller i kulturmiljöarbetet. Följdriktigt saknas även resonemang om samverkan mellan offentligt och privat i kulturmiljöarbetet. Just denna typ av samverkan har under lång tid (åtminstone sedan början av 1990-talet) uppmärksamats och långtgående kommit att påverka samhällsbyggandet och -planeringen i övrigt vad gäller förutsättningar, genomförande och resultat.

Behovet av samarbete och samverkan lyfts tydligt i den genomförda enkätundersökningen och i fokusgruppintervjuerna. I enkätundersökningen framhålls samarbete/samverkan som den enskilt viktigaste faktorn för ett framgångsrikt kulturmiljöarbete. Det som behövs är samverkan offentligt – privat och mellan olika samhällsnivåer – centralt, regionalt och lokalt. Ett viktigt skäl för samarbeten och samverkan som framkommer genom fokusgruppintervjuerna handlar t.ex. om kunskapsuppbyggnad och kunskapsförmedling.

Parallellt med utvecklingen mot större andel privata bidrag till det samlade kulturmiljöarbetet pågår en förändring av roll- och ansvarsfördelning inom offentlig sektor. Riksantikvarieämbetet har tydliggjort sin egen roll på en mängd olika sätt och därvid kommit att hänvisa många frågor, som många traditionellt har förknippat med myndigheten och som man fortsatt förväntat sig att den ska hantera, till främst länsstyrelser, kommuner och Boverket. Kulturmiljöarbetets tvärsektoriella karaktär betonas bland annat genom att tio statliga myndigheter har fått i särskilt uppdrag av regeringen att i samråd med Riksantikvarieämbetet utveckla strategier för kulturmiljöarbete i den egna verksamheten. Det betyder i sig att kretsen av aktörer med preciserade roller och ansvar har vidgats även på den offentliga och statliga nivån.

Förändrad regional nivå

På den regionala nivån har regionerna (f.d. landstingen) ansvar för de s.k. kulturplanerna enligt kultursamverkansmodellen. Det tycks åtminstone inledningsvis funnits oklarheter huruvida kulturmiljöarbete ska vara en del av dessa planer. Länsstyrelsernas roll i det arbetet

är i första hand som samrådspart. Detsamma gäller för kommunerna. Länsmuseerna har under väldigt lång tid haft en central roll i lokalt och regionalt kulturmiljöarbete, inte minst vad gäller kunskapsuppbyggnad. Idag befinner sig många länsmuseer och motsvarande i en konkurrenssituation med privata konsulter. Det ska dock påpekas att det sannolikt finns stora regionala skillnader – främst mellan storstadsregionerna och glesbygdsregioner, där de senare inte torde ha tillgång till privat konsult hjälp i samma utsträckning.

Kommuner nyckelaktörer

Kommunerna framhålls som nyckelaktörer i kulturmiljöarbetet, helt enkelt utifrån observationen att kommunerna i sin fysiska planering och genom sitt fastighetsinnehav har större inverkan på kulturmiljön än de flesta andra aktörer. Många upplever därigenom det faktum att så få kommuner har tillgång till antikvarisk kompetens som ett stort problem. Särskilt pekas på att man därigenom saknar beställarkompetens för utförande av kulturmiljöanalyser m.m., samt att kommunerna därigenom inte har någon som kan vara mottagare av andras kulturmiljöarbete. Större kommuner är ofta stora och komplexa organisationer, vilket innebär att tillgång till antikvarisk kompetens kan anses vara ett nödvändigt men inte tillräckligt krav för ett effektivt kommunalt kulturmiljöarbete. Därtill kan det vara av väldigt stor betydelse var kompetensen är placerad i organisationen. I referensgruppens samtal framhölls dessutom att vara ensam medarbetare med antikvarisk kompetens ställer väldigt höga krav på bredd i kunnande vilket kan vara svårt att leva upp till.

Formellt skydd av kulturmiljön eller...?

Sverker Jansson skrev redan i början av 1970-talet att ökat formellt skydd av kulturmiljön inte var en egentlig framkomlig väg för ett effektivare kulturmiljöarbete. Fortsatt framskymtar emellertid sådana idéer även idag som särskilt önskvärda lösningar i kulturmiljöarbetet. Det kan anses självklart att skyddsåtgärder många gånger är önskvärda och nödvändiga, men kan lika ofta anses inte vara tillräckliga åtgärder för att upprätthålla kulturmiljöns egenskaper (eller värden). Synen på vad som konstituerar kulturmiljön har utvecklats betydligt allt sedan 1970-talet. Till den tidigare ofta uttryckta tanken att kulturmiljöarbetet gått från en objektsyn till en miljösyn kan nu även läggas en utveckling mot en systemsyn som understryker kulturmiljöns komplexitet såväl i rum som i tid. Till detta kan även läggas en demokratisering av kulturmiljöarbetet som inte bara en fråga för experter utan att det även inkluderar lekmän.

Detaljplane- och bygglovskedena är viktiga men det behövs även mer strategiskt arbete, som gör det möjligt att sätta in kulturmiljöarbetet i större sammanhang. I enkätundersökningen är formellt skydd inget som framhålls som avgörande för ett framgångsrikt kulturmiljöarbete, istället framhålls mer generiska faktorer. Att förankra kulturmiljöfrågorna politiskt är en viktig del och att på så sätt etablera diskussioner om kulturmiljöarbetet i relation till andra intresseområden och den framtida utvecklingen. Även om det kan vara viktigt att vara med tidigt i t.ex. detaljplaneskedet är det avgörande att det finns en övergripande pågående diskussion om värden och prioriteringar, som kan ligga till grund för bedömningar och ställningstaganden när det behöver göras avvägningar mellan olika intressen.

Det innebär med andra ord att det är viktigt att kulturmiljöarbetet blir en del av strategisk och övergripande samhällsplanering, där visioner och strategier för framtida utveckling formuleras. Det rör i hög grad regional planering (regionplaner, strukturbilder, regionala utvecklingsprogram etc.) och den kommunala översiktliga planeringen, samt även den nationella transportplaneringen och annan statlig planering.

Kunskap och kompetens

Kunskap, kunskapsunderlag, kunskapsuppbyggnad och kunskapsförmedling är viktiga nyckelord som återkommer i studerade policydokument och myndighetsrapporter, i enkätsvar och i referensgruppens samtal. Kunskap är emellertid i sig självt inte tillräckligt utan måste omsättas i handling. När en allt större del av kulturmiljöarbetet sker i privat regi så riskerar den kunskapsuppbyggnad som görs av konsultföretag att inte tillgängliggöras och förmedlas på samma sätt som om den gjordes av offentliga aktörer. Här skulle ett system för arkivering och förmedling av kunskap behöva utvecklas så att det samlade kulturmiljöarbetet blir effektivt. Som det fungerar nu riskerar viss kunskapsuppbyggnad stanna hos enskilda aktörer – som ”företagshemligheter”. Incitament för alla aktörer att förmedla kunskapen skulle behöva tillskapas. I referensgruppens samtal pekas generellt på ett behov av ett gemensamt forum som omfattar såväl offentliga som privata aktörer.

Förändringarna inom kulturmiljöarbetet ställer också frågor om inriktning på kompetens- och kunskapsuppbyggnad inom yrkesfältet. Olika initiativ som tas för att bidra till sådan uppbyggnad (av t.ex. Riksantikvarieämbetet) tenderar att inte riktigt nå ut till de som är verksamma i privat sektor. Det handlar om vad den samtida och framtida kulturvårdaren behöver kunna.¹⁰⁵ Mycket i det empiriska materialet tyder på behov av att etablera en ny syn på yrkesrollen. Av enkätundersökningen framgår att man som antikvarie främst samverkar med andra antikvarier, eller professioner som ligger förhållandevis nära den egna. Behovet av att mötas över professionsgränser kan således också behöva utvecklas.

Kulturmiljöunderlag

Gregory Ashworth som refererades i det första kapitlet sammanfattar kulturvårdens utveckling i tre skeden som han kallar ofullständiga paradigmskiften – *preservation*, *conservation* och *heritage*. Att det enligt Ashworth handlar om ofullständiga paradigmskiften understryker att de olika perspektiven samtidigt är för handen idag. Att civilsamhälle och lekmän framhålls allt mer som viktiga parter i kulturmiljöarbetet, liksom att kulturmiljön allt mer lyfts som en viktig resurs i lokalt och regionalt utvecklingsarbete pekar på ett behov av andra typer av kulturmiljöunderlag än de som traditionellt har dominerat kulturmiljöarbetet. Det traditionella synsättet har omfattat kunskapsunderlag om kulturmiljöns historiska egenskaper (eller värden) som tas fram av experter. Dessa kunskapsunderlag innehåller inte de kunskaper och värderingar som civilsamhälle och lekmän företräder, och är inte heller särskilt lämpade för avvägningar mot andra intressen. Kunskapsunderlagen behöver utvecklas till planeringsunderlag och beslutsunderlag i enlighet med vad som diskuterades kortfattat i det första kapitlet.

Roller och ansvar

När det kommer till roller och ansvar både generellt inom kulturmiljöarbetet och i relation till fysisk planering finns hos många en upplevd otydlighet och osäkerhet. Det finns uttalade förväntningar på olika aktörers roller, som inte speglar deras uppdrag och faktiska ansvar. Det gäller till exempel kommunernas förväntningar på stöd från länsstyrelserna och från RAÄ, som inte finns i dagens formella organisering av kulturmiljöarbetet. Otydligheten finns också inom och mellan de myndigheter och organisationer som är del av kulturmiljöarbetet. Det finns också skillnader avseende hur arbetet organiseras och genomförs i olika delar av landet.

¹⁰⁵ Riksantikvarieämbetet publicerade i slutet av 2019 en förstudie avseende kompetensbehov i kulturmiljö- och museisektorn, Jensen (2019).

Tabell 19: Kulturmiljöarbetets roll- och ansvarsfördelning – tentativ version 2020

AKTÖRER	MYNDIGHETSARBETE	MILJÖMÅLSARBETE	KUNSKAPSUPPBYGGNAD
<i>Offentlig sektor</i>			
Riksantikvarieämbetet	-Nationellt ansvar	-Stöd till övriga myndigheter. -Genomförande, uppföljning och kulturmiljööversikt.	-Pådrivande och stödjande roll för nationella myndigheter och länsstyrelser. -Utvärderande roll. -Förvaltning av kunskaps-system (t.ex. BBR)
Boverket	-Nationellt ansvar	-Ansvar för miljömålet God bebyggd miljö på nationell nivå.	-Beställar- och utförarroll (t.ex. PBL-kunskapsbanken).
Övriga statliga myndigheter	---	-Eventuell precisering av kulturmiljö i relevanta miljömål.	-Integrera kulturmiljöarbete i sin egen verksamhet (t.ex. genom beställar- och utförarroll).
Länsstyrelser	-Regionalt ansvar.	-Ansvar för miljömålet God bebyggd miljö på regional nivå och för kulturmiljöaspekten i övriga mål.	---
Regionala museer (läns museer)	---	---	-Utförarroll i konkurrens. -(Regionalt ansvar?)
Regioner	-Ansvar för kulturplaner.	---	-Huvudmän för regionala museer. (-Beställarroll.)
Kommuner	-Kommunalt ansvar.	-Viktig roll genom implementering för måluppfyllelse.	-Beställar- och utförarroll.
<i>Privat sektor</i>			
Konsultföretag m.fl.	---	---	-Konsult- och utförarroll (men inga krav på allmän tillgänglighet).
Fastighetsägare, byggherrar m.fl.	---	---	-Beställarroll
<i>Civilsamhälle</i>			
Föreningsliv	---	---	-Beställar- och utförarroll
Enskilda	---	---	-”Crowdsourcing”

VÅRD	PUBLIKARBETE	FYSISK PLANERING	LOKAL- OCH REGIONAL UTVECKLING
Offentlig sektor			
-Pådrivande och stödjande roll för nationella myndigheter och länsstyrelser. -Överinseende.	-Pådrivande och stödjande roll för nationella myndigheter och länsstyrelser.	-Pådrivande och stödjande roll för nationella myndigheter och länsstyrelser. -Utvärderande roll. -Expertroll	-Utvärderande roll.
---	---	-Expertroll. -Vägledning av kommuner och länsstyrelser (PBL).	---
-Integrera kulturmiljöarbete i sin egen verksamhet (t.ex. genom förvaltarroll).	-Integrera kulturmiljöarbete i sin egen verksamhet (t.ex. genom beställar- och utförarroll).	-Integrera kulturmiljöarbete i sin egen verksamhet (t.ex. genom infrastrukturplanering).	---
-Beställarroll.	-Beställarroll.	-Tillsynsansvar (t.ex. riksintressen). -Stödroll gentemot kommuner.	-Stödroll gentemot regioner.
-Utförar- och konsultroll.	-Utförarroll.	-Samrådspart.	-Samrådspart.
-Beställarroll.	-Beställar- och utförarroll.	-Regionplanering.	-Ansvar för regional utveckling (inkl. kulturplaner).
-Förvaltarroll.	-Beställar- och utförarroll.	-Planmonopol	-Ansvar för lokal utveckling
Privat sektor			
-Konsult- och utförarroll.	-Konsult- och utförarroll.	-Konsultroll.	-Konsultroll.
-Beställar- och förvaltarroll.	---	-Initiativtagare	---
Civilsamhälle			
-Utförar-, beställar- och förvaltarroll	-Utförarroll	-Samrådspart	---
-Beställar- och förvaltarroll	-Publik (konsumenter)	-Samrådspart	---

Dessa skillnader kan också utgöra en källa till otydlighet, inte minst i kombination med att ansvarsfördelning mellan offentliga aktörer förändrats över åren, men inte alltid fått genomslag hos andra aktörer.

Kulturmiljöarbetet har således förändrats på en mängd olika sätt under senare år. Synen på vad som konstituerar kulturmiljön, hur relationen mellan experter och lekmän ser ut, hur roll- och ansvarsfördelningen mellan offentliga och privata aktörer beskrivs har förändrat kulturmiljöarbetet i en mängd avseenden. Insikten om dessa förändringar hos olika intressenter eller aktörer såväl inom offentlig som privat sektor, liksom i civilsamhället, varierar emellertid. Sammantaget innebär detta att osäkerheten eller oklarheten över vad som gäller avseende roller och ansvar i stort och i specifika situationer är förhållandevis utbredd.

En ny karta – för diskussion

Mot bakgrund av ovanstående diskussion avslutar vi detta kapitel genom att ha ritat upp en ny karta över kulturmiljöarbetets roll- och ansvarsfördelning, se tabell 19. Vi har tagit utgångspunkt i den tabell över roll- och ansvarsfördelningen som Svenska kommunförbundet (SKL) tog fram i slutet av 1990-talet (se kapitel 1). Till denna har vi adderat ett antal offentliga aktörer och privata aktörer samt företrädare för civilsamhället som saknades i SKL:s tabell, men som i denna studie identifierats ha framträdande roller i dagens kulturmiljöarbete. Vi har också kompletterat SKL:s tabell genom att lägga till flera verksamhetsområden där kulturmiljön utgör en viktig aspekt. På så sätt har vi vidgat synen på vad som kan räknas som kulturmiljöarbete.

Tabellen ska emellertid inte tolkas som en slutgiltig (eller ens en i alla avseenden korrekt) beskrivning av roll- och ansvarsfördelningen. I själva verket är det lätt att föreställa sig att olika intressenter kan ha olika uppfattningar om beskrivningen. Därtill kan man ju tänka sig att kartan kommer att se olika ut beroende på om man ritar upp den utifrån hur den är tänkt i regelsystem och dylikt eller utifrån hur det faktiskt fungerar i praktiken. Utifrån det förra skulle man kunna benämna kartan en plan, dvs en normativ förståelse om hur det bör vara eller bli. Vi har tagit utgångspunkt i studiens samlade empiriska material – som innehåller, så att säga, både underlag till en karta och till en plan – varför vår beskrivning i tabellen är en blandning av båda perspektiven. Tabellen ska i första hand ses som ett diskussionsunderlag snarare än en färdig plan eller en korrekt karta.

Källor och litteratur

Muntliga källor (referensgrupp)

Aspfors, Johan – Länsstyrelsen Stockholms län

Blank, Ylva – Stadsmuseet (Stockholm)

Dahlin, Åsa – Stockholms stad

Ekberg, Karl - Ystads kommun

Flygt, Maja – Riksantikvarieämbetet

Gustafsson, Christer – Kulturvård, Uppsala universitet, Campus Gotland

Pluntke, Suzanne – Boverket

Referensgruppmöten genomfördes:

27 mars 2018; 12 juni 2018; 26 oktober 2018; 23 januari 2019.

Skriftliga källor

Boverket (2009). *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse: en analys av miljömålsenkäten 2009*. Karlskrona: Boverket.

Boverket (2019). *Fördjupad utvärdering av God bebyggd miljö 2019*. Karlskrona: Boverket.

Council of Europe (2000). *European Landscape Convention*. CETS No. 176. Florence and Strasbourg: Council of Europe. (Europarådet. Europeiska landskapskonventionen).

Council of Europe (2005). *Convention on the Value of Cultural Heritage for Society* (Faro Convention) CETS No.199. Florence and Strasbourg: Council of Europe. (Europarådet. Faro-konventionen).

Finansdepartementet (2018). *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende länsstyrelserna*. Regeringsbeslut 2018-12-18.

Förordning med instruktion för Riksantikvarieämbetet. SFS 2014:1585.

Förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet. SFS 2010:2012.

Kulturmiljölag. SFS 1988:950.

Kommunallag. SFS 2017:725.

Kulturutskottet. *Är samverkan modellen? En uppföljning och utvärdering av kultursamverkansmodellen*. 2015/16:RFR4.

Miljöbalk. SFS 1998:808

Myndigheten för kulturanalys. (2016). *Kulturmiljöstatistik*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys. Kulturfakta 2016:2.

Plan- och bygglag. SFS 2010:900.

Prop. 1974:28, *Kungl. Maj:ts proposition angående den statliga kulturpolitiken*.

Prop. 1975/76: 135, *om den statliga kulturpolitiken 3*.

Prop. 2012/13:96, *Kulturmiljöns mångfald*.

Prop. 2016/17:116, *Kulturarvspolitik*.

Prop. 2017/18:110, *Politik för gestaltad livsmiljö*.

Regeringsbeslut 2017-06-22, Ku 2017/01563/KL.

Riksantikvarieämbetet. (2015a). *Nya nationella mål för kulturmiljöarbetet: myndigheters arbete för att bidra till målens uppfyllelse*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Riksantikvarieämbetet (2015b). *Kulturmiljöarbete under utveckling: Delrapport i uppdraget: Ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Riksantikvarieämbetet (2015c). *Enkät om länsstyrelsernas kulturmiljöarbete*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

- Riksantikvarieämbetet (2015d). *Kulturmiljöarbetet och miljömålen. Om roller och samverkan*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2016a). *Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen: redovisning av regeringsuppdrag om omvärldsanalys och kunskapsöversikt avseende kulturarvsområdet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2016b). *Vision för kulturmiljöarbetet 2030: redovisning av regeringsuppdrag om ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2016c). *Kulturmiljöarbetets genomslag inom kultursamverkansmodellen – samverkan påverkar och otydlighet motverkar*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2017). *Kulturvärden i planerings- och bygglovsprocesser – en utvärdering om kommuners förutsättningar för att ta hänsyn till kulturvärden*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2018a). *Uppdrag att stödja tio myndigheters utarbetande av vägledande strategier för kulturmiljöfrågor: Delrapport från Riksantikvarieämbetet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2018b). *SWOT-analys. Kompetens, lärande och kunskapsöverföring inom kulturarvssektorn*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- SOU 2019:22. *Miljöövervakning i Sverige. En översikt*.

Elektroniska källor

- Kulturmiljöunderlag – vad är det?*, <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-teori-och-praktik/underlag-kulturvarden/kulturmiljounderlag---vad-ar-det/>, publicerad 2017-11-21, hämtad 2019-08-21.
- Om Byggnadsvårdsföreningen*, <https://byggnadsvard.se/om-byggnadsvardsforeningen/>, publicerad 2013-01-02, hämtad 2019-08-20.

Litteratur

- Ashworth, G. (2011). Preservation, Conservation and Heritage: Approaches to the Past in the Present through the Built Environment. *Asian Anthropology*, 10 (1), 1-18.
- Cars, G., Olsson, K. och Snickars, F. (1996). *Kulturmiljö på spel. En studie av strategier att bevara och utveckla den byggda miljöns kulturvärden*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Ekberg, S. (2018). *Kulturmiljöarbete. Ansvar i förändring*. Göteborg: Institutionen för Kulturvård, Göteborgs universitet. Masteruppsats.
- Jansson, S. (1974). *Kulturvård och samhällsbildning*. Stockholm: Nordiska museet.
- Jensen, O. W. (2019). *Kompetenser med konsekvenser för kulturmiljö- och museisektorn – en förstudie*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Lagerqvist, B., Martins Holmberg, I. och Wetterberg, O. (2014). Integrated Conservation of Built Environments: Swedish Reflections from Three Decades of Program Development, i Stiefel, B. L. och Wells, J. C. *Preservation Education. Sharing Best Practices and Finding Common Ground*. Hanover och London: University Press of New England.
- Myndigheten för kulturanalys (2020). *Kulturmiljöstatistik*. Göteborg: Myndigheten för kulturanalys. Kulturfakta 2020:1.

- Nilsson, A. (2007). *Samordning, hyfs och reda. Stabilitet och förändring i svensk planpolitik 1945–2005*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Olsson, K. (2003). *Från bevarande till skapande av värde. Kulturmiljövården i kunskapssamhället*. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan.
- Olsson, K. (2008). Citizen Input in Urban Heritage Management and Planning – A quantitative approach to citizen participation. *Town Planning Review*, 79 (4) 2008.
- Riksantikvarieämbetet (2017). *Kulturvården i planerings- och bygglovsprocesser – en utvärdering om kommuners förutsättningar för att ta hänsyn till kulturvården*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Riksantikvarieämbetet (2020). *Uppdrag att stödja tio myndigheters utarbetande av vägledande strategier för kulturmiljöfrågor. Slutrapport*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Samuelsson, C. (2018). *MER ÄN BARA q: kulturvården i detaljplanering*. Göteborg: Kulturvård. 2018:28.
- Svenska Kommunförbundet (1999). *Kontinuitet och förnyelse. Kulturmiljöarbetet i kommunerna*. Stockholm: Kommentus Förlag.
- Weijmer, M. (2019). *I sökandet efter delaktighet. Praktik, aktörer och kulturmiljöarbete*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Wetterberg, O. (1992). *Monument & miljö: perspektiv på det tidiga 1900-talets byggnadsvård i Sverige*. Göteborg: Chalmers Tekniska högskola.

Bilaga 1: Presentationer av projektet och preliminära resultat under projektgenomförandet

2018-06-01 Presentation av masteruppsats

Stina Ekberg. *Kulturmiljöarbete. Ansvar i förändring*. Institutionen för Kulturvård, Göteborgs universitet.

2018-07-13 Presentation av projektet och preliminära resultat

Maria Håkansson. AESOP – Making Space for Hope (Internationell vetenskaplig konferens). Chalmers, Göteborg.

2018-12-12 Presentation av projektet och preliminära resultat

Maria Håkansson. Länsstyrelsens kommunträff Kulturmiljö. Medelhavsmuseet, Stockholm.

2019-02-07 Presentation av projektet och preliminära resultat

Maria Håkansson. Seminarium om Miljömålen, God Bebyggd miljö. Boverket, Stockholm.

2019-09-27 Presentation av projektet och resultat

Elin Sahlin och Krister Olsson. Byggnadsvårdskonventet i Mariestad.

2019-10-10 Presentation av projektet och resultat

Elin Sahlin och Johanna Alton. Utbildningsdagar för kompetensområde Byggnadsvård och kulturmiljö, Tyréns. Tjolöholms slott, Kungsbacka.

2020-01-21 Presentation av projektet och resultat

Krister Olsson. Workshop med länsstyrelserna. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Bilaga 2: En undersökning om ansvar och roller i kulturmiljöarbetet
(frågeformulär – web)

En undersökning om ansvar och roller i kulturmiljöarbetet

Hej!

Du har läst på Bebyggelseantikvariska programmet vid Göteborgs Universitet eller på Byggnadsantikvarieprogrammet vid Uppsala Universitet, Campus Gotland (tidigare Högskolan på Gotland).

Vi vill be dig att svara på frågor om dina erfarenheter av kulturmiljöarbete.

Undersökningen görs av institutionen för Kulturvård, Göteborgs Universitet och Urbana och regionala studier, KTH, Stockholm. Den genomförs med bidrag från Riksantikvarieämbetet och Sven Tyréns stiftelse.

Alla svar behandlas konfidentiellt. Svaren sammanställs i form av statistiska tabeller. Det kommer inte att vara möjligt att se hur just du har svarat.

Behöver du gå bakåt i enkäten kan du använda dig av ”tillbakapilen” i din webbläsare. Observera att registrerad information därmed kan gå förlorad i vissa webbläsare. Du får därmed registrera informationen på nytt när du går framåt igen.

Har du några frågor, tveka inte att höra av dig:

Susanne Fredholm, Forskare, Kulturvård, Göteborgs Universitet
[e-postadress] [telefonnummer]

Maria Håkansson, Forskare, Urbana och Regionala Studier, KTH
[e-postadress] [telefonnummer]

Två frågor om dig

1. Vilket år är du född?

- ☐ 1920
- ...
- ...
- ☐ 2000

2. Vilket kön identifierar du dig med?

- ☐ Kvinna
- ☐ Man
- ☐ Osäker
- ☐ Annat alternativ
- ☐ Vill ej svara

Frågor om din utbildning

3. Vad har du för utbildning inom kulturmiljöområdet?

Markera alla relevanta alternativ nedan.

Kandidatutbildning (3 år)

- ☐ Påbörjad men ej avslutad kandidatutbildning.
- ☐ Avslutad kandidatutbildning.

Masterutbildning (2 år)

- ☐ Påbörjad masterutbildning men ej avslutad.
- ☐ Avslutad masterutbildning.

Magisterutbildning (1 år)

- ☐ Påbörjad magisterutbildning men ej avslutad.
- ☐ Avslutad magisterutbildning.

Forskarutbildning

- ☐ Licentiatexamen
- ☐ Doktorsexamen

4. Var har du gått din utbildning inom kulturmiljöområdet?

Markera alla relevanta alternativ nedan.

Kandidatutbildning

- ☐ Göteborgs universitet
- ☐ Uppsala universitet/Högskolan på Gotland
- ☐ Annat lärosäte. Ange vilket nedan.

Ange annat lärosäte här _____

Magisterutbildning

- ☐ Göteborgs universitet
- ☐ Uppsala universitet/Högskolan på Gotland
- ☐ Annat lärosäte. Ange vilket nedan.

Ange annat lärosäte här _____

Masterutbildning

- ☐ Göteborgs universitet
- ☐ Uppsala universitet/Högskolan på Gotland
- ☐ Annat lärosäte. Ange vilket nedan.

Ange annat lärosäte här _____

Forskarutbildning

- ☐ Göteborgs universitet
- ☐ Uppsala universitet/Högskolan på Gotland
- ☐ Annat lärosäte. Ange vilket nedan.

Ange annat lärosäte här _____

5. Mellan vilka år utbildade du dig inom kulturmiljöområdet?

Ange det år som du började studera (startår) och det sista år som du studerade (slutår).

1970
eller
tidigare 1971 2018

Startår ☐ ☐ ☐

Slutår ☐ ☐ ☐

6. Har du annan utbildning från universitet eller högskola?

- ☐ Nej.
- ☐ Ja. Ange vilken/vilka nedan.

Ange annan utbildning här _____

Frågor om din sysselsättning inom kulturmiljöområdet

7. Har du arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor (efter din utbildning)?

- ☐ Ja.
- ☐ Nej.

[Om ja fick respondenten fortsätta med fråga 8.]

[Om nej fick respondenten svara på fråga 7.1 och sedan avsluta undersökningen.]

7.1 Söker du aktivt arbete inom kulturmiljöområdet

- ☐ Ja.
- ☐ Nej.

8. Hur lång erfarenhet har du sammanlagt av att arbeta professionellt med kulturmiljöfrågor?

Ange antal år.

- ☐ Mindre än 1 år
- ☐ 1 år
- ...
- ...
- ☐ 49 år
- ☐ 50 år

9. Vilken är din huvudsakliga sysselsättning idag?

Markera ett svarsalternativ.

- ☐ Jag ARBETAR professionellt med kulturmiljöfrågor och har en tillsvidareanställning.
- ☐ Jag ARBETAR professionellt med kulturmiljöfrågor och har en visstidsanställning/
.....projektanställning.
- ☐ Jag ARBETAR professionellt med kulturmiljöfrågor och har en timanställning.
- ☐ Jag ARBETAR professionellt med kulturmiljöfrågor och har en annan anställning.
- ☐ Jag har TIDIGARE ARBETAT professionellt med kulturmiljöfrågor, men är idag
.....arbetssökande.
- ☐ Jag har TIDIGARE ARBETAT professionellt med kulturmiljöfrågor, men är idag
.....studerande.
- ☐ Jag har TIDIGARE ARBETAT professionellt med kulturmiljöfrågor, men är idag
.....långtidssjukskriven.
- ☐ Jag har TIDIGARE ARBETAT professionellt med kulturmiljöfrågor, men är idag
.....pensionär.
- ☐ Jag har TIDIGARE ARBETAT professionellt med kulturmiljöfrågor, men är idag
.....verksam (arbetar/sysslar) med annat. Ange vad i textfältet nedan.

Ange annan verksamhet här _____

10. Var är du anställd idag/var du anställd senast, för att arbeta professionellt med kulturmiljöfrågor?

Om du arbetar med kulturmiljöfrågor idag: Ange typ av arbetsgivare där du är anställd (mer än 20 procent av heltid). Flera svarsalternativ är möjliga om du har flera anställningar.

Om du inte arbetar med kulturmiljöfrågor idag: Ange typ av arbetsgivare där du senast var anställd (mer än 20 procent av heltid) och arbetade med kulturmiljöfrågor. Flera svarsalternativ är möjliga om du hade flera anställningar samtidigt.

I privat sektor

- ☐ I eget företag
- ☐ I privat fristående företag (t.ex. mindre konsultbolag med bara ETT arbetsställe)
- ☐ På arbetsställe i privat koncern (t.ex. större konsultbolag med flera arbetsställen på olika orter)
- ☐ ...Annan privat arbetsgivare. Ange vilken nedan.

Ange annan privat arbetsgivare här _____

I offentlig sektor på lokal nivå (i en kommun)

- ☐ Stadsbyggnadsförvaltning eller motsvarande
- ☐ Kulturförvaltning eller motsvarande
- ☐ Stadsmuseum eller motsvarande
- ☐ Annan lokal/kommunal offentlig arbetsgivare. Ange vilken nedan.

Ange annan lokal/kommunal offentlig arbetsgivare här _____

I offentlig sektor på regional nivå

- ☐ Region
- ☐ Landsting
- ☐ Länsstyrelse
- ☐ Regionmuseum/Länsmuseum eller motsvarande
- ☐ Annan arbetsgivare. Ange vilken nedan.

Ange annan arbetsgivare här _____

I offentlig sektor på nationell nivå

Statlig myndighet. Vilken? _____

Annan nationell arbetsgivare. Vilken? _____

Annat alternativ. Vilket? _____

Ange annat alternativ här _____

11. I vilken total omfattning är du idag/var du senast anställd för att arbeta med kulturmiljöfrågor?

Räkna ihop omfattning (i procent) av alla dina samtidiga anställningar som du har/hade senast.

- ☐ 5 %
- ☐ 10 %
- ...
- ...
- ☐ 95 %
- ☐ 100 %
- ☐ Mer än 100 %

Frågor om dina anställningar över tid

12. Ange i kronologisk ordning dina senaste anställningar där du har arbetat med kulturmiljöfrågor (max 5).

Ange för respektive anställning var du var anställd (offentligt och privat), vilket geografiskt område (lokalt, regionalt, nationellt eller internationellt) du var verksam, vilka år du var anställd och din titel/yrkesbenämning för anställningen.

Anställning 1

Offentlig eller privat arbetsgivare.

- ☐ Offentlig
- ☐ Privat

Huvudsakligt geografiskt verksamhetsområde.

- ☐ Lokalt
- ☐ Regionalt
- ☐ Nationellt
- ☐ Internationellt

Startår

- ☐ 1970 eller tidigare
☐ 1971
...
...
☐ 2018

Slutår

- ☐ 1970 eller tidigare
☐ 1971
...
...
☐ 2018

Ange nedan titel/yrkesbenämning för anställningen _____

☐ Vet ej/kommer inte ihåg titel/yrkesbenämning

Anställning 2 – 5

[Frågor lika som för anställning 1.]

Frågor om din yrkesutövning.**13. Vad är/var din huvudsakliga roll i ditt arbete inom kulturmiljöområdet?**

Flera svarsalternativ möjliga.

- ☐ Rådgivande
☐ Kontrollerande
☐ Kunskapsförmedlande
☐ Kunskapsuppbyggande
☐ Projektledande
☐ Regelbevakande
☐ Utredande
☐ Utvärderande
☐ Arbetsledande
☐ Annan roll. Ange vad nedan.

Ange annan roll här _____

14. I vilken/vilka kommun/-er respektive vilket/vilka län är/var du i huvudsak verksam i ditt arbete inom kulturmiljöområdet.

Kommun/er: _____

Län: _____

15. I din huvudsakliga roll i ditt arbete inom kulturmiljöområdet har/hade du personalansvar för en eller flera medarbetare?

- ☐ Ja
☐ Nej

16a. Ange nedan om du har arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor de senaste 12 månaderna.

- ☐ Jag har arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor de senaste 12 månaderna.
☐ Jag har INTE arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor de senaste 12 månaderna.

[Respondenter som inte har arbetat professionellt med kulturmiljöfrågor de senaste 12 månaderna fick fortsätta med fråga 19.]

16b. Vilka uppdragsgivare har du haft till dina arbetsuppgifter i din nuvarande anställning?

Utgå från de senaste 12 månaderna när du svarar och ange alla alternativ enligt nedan som varit aktuella under denna period.

Interna uppdragsgivare

- ☐ Interna uppdragsgivare (inom det egna företaget/organisationen)

Offentliga uppdragsgivare

- ☐ Kommunala nämnder/förvaltningar
☐ Kommunala bolag
☐ Regioner/länsstyrelser/landsting
☐ Statliga myndigheter
☐ Statliga bolag
☐ Andra offentliga uppdragsgivare. Ange vilka nedan.

Ange andra offentliga uppdragsgivare här _____

Privata uppdragsgivare

- ☐ Byggherrar/byggföretag
☐ Fastighetsbolag/fastighetsförvaltare
☐ Konsultbolag
☐ Andra privata uppdragsgivare. Ange vilka nedan.

Ange andra privata uppdragsgivare här _____

Uppdragsgivare inom civilsamhället (ideella parter)

- ☐ Intresseföreningar/organisationer
☐ "Tillfälliga" intressegrupper
☐ Andra uppdragsgivare inom civilsamhället. Ange vilka nedan.

Ange andra uppdragsgivare inom civilsamhället här _____

Andra uppdragsgivare

- ☐ Ange vilka nedan.

Ange andra uppdragsgivare här _____

17a. Vilka av nedanstående arbetsuppgifter har du direkt varit involverad i inom din nuvarande anställning?

Utgå från de senaste 12 månaderna när du svarar.

	Ja	Delvis	Nej	Vet ej
Detaljplanering (enligt Plan- och bygglagen)	☐	☐	☐	☐
Näringslivssamverkan	☐	☐	☐	☐
Skriva artikel/expertutlåtande i fackpress	☐	☐	☐	☐
Översiktsplanering (enligt Plan-och bygglagen)	☐	☐	☐	☐
Medla mellan olika intressen	☐	☐	☐	☐
Bygglov, rivningslov, marklov (enligt Plan-och bygglagen)	☐	☐	☐	☐
Kunskapsförmedling	☐	☐	☐	☐
Byggnadsminnen (privata eller statliga) (t.ex. utredning)	☐	☐	☐	☐
Antikvarisk medverkan	☐	☐	☐	☐
Medverkat i populärvetenskaplig tidskrift/bokprojekt	☐	☐	☐	☐
Initiera/anordna workshop/ seminarium/konferens	☐	☐	☐	☐
Besiktning av kulturmiljöer	☐	☐	☐	☐
Bidragsgivning enligt förordning 2010:1121	☐	☐	☐	☐

17b. Vilka av nedanstående arbetsuppgifter har du direkt varit involverad i inom din nuvarande anställning?

Utgå från de senaste 12 månaderna när du svarar.

	Ja	Delvis	Nej	Vet ej
Opinionsbildande aktiviteter	☐	☐	☐	☐
Egen kompetensutveckling	☐	☐	☐	☐
Inventering av kulturmiljöer	☐	☐	☐	☐
Föredrag för allmänheten	☐	☐	☐	☐
Undervisning på universitet/högskola	☐	☐	☐	☐
Rådgivning	☐	☐	☐	☐
Förhandla med byggherrar, fastighetsägare, exploitörer etc.	☐	☐	☐	☐
Remissvar/yttranden	☐	☐	☐	☐
Delta i workshop/seminarium/ konferens	☐	☐	☐	☐
Medborgardialog	☐	☐	☐	☐
Föredragning inför politiker	☐	☐	☐	☐
Skriva artikel/inlägg i dagspress	☐	☐	☐	☐

18a. Vilka professioner har du samverkat med i din nuvarande anställning?

Utgå från de senaste 12 månaderna när du svarar. Med samverkan menas att ni har haft regelbunden och ömsesidig kontakt avseende specifika arbetsuppgifter och/eller att ni har arbetat i gemensamt projekt eller liknande.

	Ja	Delvis	Nej	Vet ej
Arkitekter	☐	☐	☐	☐
Landskapsarkitekter	☐	☐	☐	☐
Stads-/samhällsplanerare	☐	☐	☐	☐
Naturvårdare	☐	☐	☐	☐
Ingenjörer	☐	☐	☐	☐
Universitetslärare	☐	☐	☐	☐
Hantverkare	☐	☐	☐	☐
Ekonomer	☐	☐	☐	☐
Konstnärer	☐	☐	☐	☐

18b. Vilka professioner har du samverkat med i din nuvarande anställning?

Utgå från de senaste 12 månaderna när du svarar. Med samverkan menas att ni har haft regelbunden och ömsesidig kontakt avseende specifika arbetsuppgifter och/eller att ni har arbetat i gemensamt projekt eller liknande.

	Ja	Delvis	Nej	Vet ej
Arkeologer	☐	☐	☐	☐
Kulturgeografer	☐	☐	☐	☐
Grundskole- och gymnasielärare	☐	☐	☐	☐
Konservatorer	☐	☐	☐	☐
Etnologer	☐	☐	☐	☐
Byggnads-/bebyggelseantikvarier	☐	☐	☐	☐
MKB-samordnare	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐
Andra professioner. Vilka? Ange vilka i textfältet.	☐	☐	☐	☐

Ange här andra professioner du samverkat med _____

Avslutande frågor

19. Ange tre viktiga faktorer som du anser bidrar till ett framgångsrikt kulturmiljöarbete.

- a. _____
- b. _____
- c. _____

20. Ange tre viktiga faktorer som du anser hämmar ett framgångsrikt kulturmiljöarbete.

- a. _____
- b. _____
- c. _____

21. Vilket ansvar i samhällets kulturmiljöarbete tycker du att du har i den yrkesroll du har idag/den yrkesroll du tidigare har haft inom kulturmiljöområdet?

22. Enligt din uppfattning, vad är den största skillnaden när det gäller roller och ansvar mellan att arbeta professionellt med kulturmiljöfrågor inom offentlig sektor och privat sektor?

Svara oavsett om du endast arbetat i offentlig respektive privat sektor eller i båda sektorer.

23. Vilken inkomst har du idag från ditt arbete med kulturmiljöfrågor?

Ange lön/månad före skatteavdrag motsvarande en heltidstjänst (100%).

- ☐ Vill ej svara.
- ☐ Har ingen inkomst från arbete med kulturmiljöfrågor idag.
- ☐ mindre än 25 000 kr
- ☐ 25 000-29 999 kr
- ☐ 30 000-34 999 kr
- ☐ 35 000-39 999 kr
- ☐ 40 000-44 999 kr
- ☐ 45 000-49 999 kr
- ☐ 50 000-54 999 kr
- ☐ 55 000 kr eller mer

24. Har du några övriga kommentarer? Ange dessa i nedanstående textfält.

Tack för din medverkan

Om du är intresserad av att ta del av undersökningens resultat ange dina kontaktuppgifter här:

Namn _____

E-post _____

Postadress _____

Telefonnummer _____